

Οι απολύσεις των δικαστικών λειτουργών από τη δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου 1967 και οι δίκες στο Συμβούλιο της Επικρατείας το 1969: Οι δικαστικές αποφάσεις και οι μειοψηφίες.

Θεοδώρα Ντάλλη, Δικηγόρος στον Α.Π.,

ΜΔΕ στο δημόσιο δίκαιο στις Νομικές Σχολές Πανεπιστημίων Αθηνών και Μπορντώ, Υπ. Δ.Ν.¹

Εισαγωγικά προλεγόμενα

Στις 29 Μαΐου 1968, τριάντα δικαστικοί και εισαγγελικοί λειτουργοί όλων των βαθμών της τακτικής δικαιοσύνης απολύονται από τη δικτατορία των συνταγματαρχών. Είκοσι τρεις από αυτούς προσφεύγουν στο Συμβούλιο της Επικρατείας με αιτήσεις ακυρώσεως κατά των απολύσεών τους.² Πρώτη εκδικάζεται η αίτηση ακυρώσεως του Αντωνίου Φλώρου, αρεοπαγίτη και τέως προέδρου της Ενώσεως Ελλήνων Δικαστών και Εισαγγελέων. Η απόφαση είναι απορριπτική στην υπόθεση αυτή (ΟλστΕ 503/1969). Λίγους μήνες αργότερα, οι αιτήσεις είκοσι ενός απολυμένων δικαστών και εισαγγελέων γίνονται όλες δεκτές (ΟλστΕ 1811-1831), παρά το νομολογιακό προηγούμενο της υποθέσεως Αντωνίου Φλώρου. Η Χούντα μιλά για «πρωτοφανή εκτροπή στα παγκόσμια δικαστικά χρονικά» και αντιδρά ποικιλοτρόπως. Το καθεστώς δεν αναγνωρίζει την ισχύ των δικαστικών

¹ Η παρούσα μελέτη αποτελεί επεξεργασμένο κείμενο εισήγησης στο μάθημα «Ιστορικές Δίκες» με θέμα «Οι απολύσεις των δικαστών και οι δίκες ενώπιον του ΣτΕ κατά τη διάρκεια της δικτατορίας της 21.4.1967». Στο μάθημα αυτό, το οποίο έλαβε χώρα στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στις 11 Μαΐου 2017, η γράφουσα ανακοίνωσε την ύπαρξη μειοψηφιών στις αποφάσεις ΣτΕ 503/1969 και ΣτΕ 1811-1831, τις οποίες σχολίασε εν τάχει. Η μελέτη έχει δημοσιευθεί στην *Ελληνική Δικαιοσύνη*, τ. 3, Μάιος- Ιούνιος, 2018, σ. 942-960.

² Απολύονται: 1) Από τον Α.Π. οι Στυλιανός Μαυρομιχάλης, πρόεδρος, Κων/νος Αναγνωστόπουλος, Χρήστος Αποστολόπουλος, Κων/νος Παπαϊωάννου, Αντώνιος Φλώρος, Δημήτριος Μαργέλλος, αρεοπαγίτες και Ανδρέας Τούσης, αντεισαγγελέας, 2) Από τον εφετειακό βαθμό οι Ιωάννης Ανδρουτσόπουλος, Κων/νος Χριστοδουλιάς, πρόεδροι Εφετών, Δημήτριος Θεοδοσόπουλος, Λεωνίδας Κατσιάρας, εφέτες, Αθανάσιος Γκαζέτας, εισαγγελέας Εφετών και Πάυλος Δελαπόρτας, αντεισαγγελέας Εφετών, 3) Από τον πρώτο βαθμό οι Γεώργιος Κώνστας και Αντώνιος Πρόκος, πρόεδροι Πρωτοδικών, Δημήτριος Βουρνάς, Γεώργιος Ξενάκης, Δημήτριος Παπαντωνίου, Αθανάσιος Τρίπας, Αλέξανδρος Φλώρος και Μιχαήλ Συμπεθέρου, εισαγγελείς Πρωτοδικών, Αναστάσιος Ατματζίδης, Γεώργιος Βελής, Χρήστος Σαρτζετάκης, Ιωάννης Τσιρίκος, Νικόλαος Χατζάκης, Βασίλειος Κιλάκος, Βασίλειος Αποσκήτης και Σπυρίδων Λυμούρης, πρωτοδίκες και Ιωάννης Τούμπανος, αντεισαγγελέας Πρωτοδικών. Υπογραμμίζονται τα ονόματα όσων δικαστικών λειτουργών προσέφυγαν στο ΣτΕ με αιτήσεις ακυρώσεως κατά των διοικητικών πράξεων απολύσεων. Η δίκη του εισαγγελέα Πρωτοδικών Δημητρίου Παπαντωνίου διακόπηκε βιαίως λόγω του επισυμβάντος θανάτου του αιτούντος.

αποφάσεων και δεν επαναφέρει ποτέ τους δικαιωθέντες στην υπηρεσία. Ένας αιτών και τρεις εκ των πληρεξουσίων δικηγόρων εκτοπίζονται.³ Το ΣτΕ αποδεκατίζεται μέσα σε λίγες ημέρες.⁴

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι μία νέα ερμηνευτική προσέγγιση των ιστορικών δικών στο ΣτΕ το 1969, υπό το φως των σχετικών αδημοσίευτων και απόρρητων Πρακτικών Διασκέψεως,⁵ με τη φιλοδοξία αφενός να τροφοδοτήσει με νέα στοιχεία τον επιστημονικό διάλογο και αφετέρου να δώσει καινούριες απαντήσεις στο εξής ερευνητικό ερώτημα:

Γιατί, λίγους μήνες μετά την απόρριψη της αιτήσεως ακυρώσεως του Αντωνίου Φλώρου, το Συμβούλιο της Επικρατείας ακυρώνει τις απολύσεις των λοιπών είκοσι ενός αιτούντων, κάνοντας δεκτό έναν λόγο, τον οποίον και ο αρεοπαγίτης είχε προβάλει, δηλαδή την έλλειψη της επιβαλλομένης ακροάσεως των δικαστικών λειτουργών πριν την απόλυσή τους;

Η γράφουσα ανατρέχει στις μειοψηφούσες απόψεις των συμβούλων ΣτΕ, όπως αυτές καταγράφονται στα σχετικά απόρρητα Πρακτικά Διασκέψεως της 28^{ης} Φεβρουαρίου και 1^{ης} Μαρτίου 1969 (ΟλΣτΕ 503/1969- υπόθεση Αντωνίου Φλώρου),⁶ της 20^{ης} και 21^{ης} Ιουνίου 1969

³ Πρόκειται για τον εισαγγελέα Αλ. Φλώρο και τους δικηγόρους Γ. Μαγκάκη (πληρεξούσιο των Αντ. Φλώρου, Αλ. Φλώρου, Λ. Κατσιάρα, Αντ. Πρόκου), Θεοφάνη Ζούκα (πληρεξούσιο των Αντ. Φλώρου, Κων/νου Αναγνωστόπουλου, Δημ. Μαργέλλου, Κων/νου Παπαϊωάννου και Γ. Κώνστα) και Ευάγγελο Γιαννόπουλο (πληρεξούσιο των Γ. Κώνστα, Γ. Ξενάκη, Μιχαήλ Συμπεθέρου και Νικολάου Χατζάκη).

⁴ Στις 26 Ιουνίου 1969 δημοσιεύεται το διάταγμα αποδοχής της μηδέποτε υποβληθείσης γραπτώς παραιτήσεως του προέδρου ΣτΕ Μιχαήλ Στασινόπουλου (ΦΕΚ Γ' 197/26.6.1969). Βλ. Πρακτικό ΟλΣτΕ 18/27-6-1969 (Αρχειό Πρακτικών Διοικητικής Ολομέλειας ΣτΕ). Στη συνέχεια, παραιτούνται ο αντιπρόεδρος Διον. Καρβελλάς και επτά σύμβουλοι, οι Γ. Δ. Σπυρόπουλος, Γ. Μαραγκόπουλος, Χ. Παναγιωτόπουλος, Διον. Τσιμαράτος, Όθων Κυριακός, Νικ. Μπουρόπουλος και Γ. Αγγελίδης. Ο σύμβουλος Αγγ. Ιατρίδης εξαναγκάζεται από τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης, Στ. Παττακό, σε παραίτηση, η οποία, τελικώς, δεν υλοποιείται. Για το ιστορικό βλ. Αγγελίδη, Γ.(1978). *Η ιστορία ενός εγκλήματος. Προσωπικά θυμήματα*, σ. 50-66.

⁵ Την εποχή αυτών των δικών, οι αποφάσεις των ανωτάτων δικαστηρίων -σε αντίθεση με αυτές των κατωτέρων- δεν αναφέρουν εάν εκδόθηκαν ομοφώνως ή με πλειοψηφία. Οι μειοψηφούσες γνώμες δε δημοσιεύονται αλλά καταγράφονται στα σχετικά Πρακτικά Διασκέψεως, τα οποία είναι απόρρητα έως σήμερα και φυλάσσονται στο Δικαστήριο. Βλ. Αγγελίδη, Γ. (1978), όπ. παρ., σ. 31.

⁶ Μπλέτσας, Ε. (1978). *Η ελληνική δικαιοσύνη. Βορά της μεταπολιτευτικής υστερίας και μυθοπλασίας*, σ. 116-129' Πικραμένος, Μ. (2002). *Η δικαστική ανεξαρτησία στη δίνη των πολιτικών κρίσεων: από τον εθνικό διχασμό στη δικτατορία 21.4.1967*, σ. 164, υποσημ. 383, σ. 165, υποσημ. 385 και σ. 168, υποσημ. 392.

(ΟλστΕ 1811-1831-υποθέσεις είκοσι ενός δικαστών)⁷ και της 4^{ης} και 5^{ης} Μαρτίου 1969 (ΟλστΕ 504/1969-υπόθεση Παναγιώτη Ψαλιδάκη). Το τελευταίο αυτό Πρακτικό είναι απαραίτητο για την πληρέστερη κατανόηση των προηγούμενων. Στα σχετικά Πρακτικά Διασκέψεως, οι σύμβουλοι εκφράζονται με «μειοψηφίες», «μειοψηφούσες απόψεις», «σκέψεις», «επικουρικές σκέψεις», «προτάσεις», «γνώμες», «διατυπώσεις»⁸, οι οποίες, προφανώς, εάν συγκέντρωναν την πλειοψηφία, θα μπορούσαν να διαφοροποιήσουν αναλόγως το «δια ταύτα» της αποφάσεως. Η γράφουσα παρουσιάζει καταρχάς τα διαμειφθέντα, όπως αυτά καταγράφονται στα σχετικά Πρακτικά Διασκέψεως, με μία σχετική προσαρμογή στη δημοτική γλώσσα. Σε μερικές περιπτώσεις (σπανίως πάντως), για λόγους οικονομίας του κειμένου και καλύτερης απόδοσης στη δημοτική γλώσσα, αναδιαμορφώνονται προτάσεις, προστίθενται ή παραλείπονται λέξεις, με ιδιαίτερη, πάντα προσοχή, ώστε να μην αλλοιωθεί το αρχικό κείμενο στην καθαρεύουσα. Παρά τη μεγάλη έκταση που εκ των πραγμάτων λαμβάνει η παρούσα μελέτη, η γράφουσα κρίνει ότι είναι απαραίτητη η παράθεση όλου του κειμένου των Πρακτικών Διασκέψεως. Μόνο με αυτόν τον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί η απόλυτη κατανόηση των κειμένων, προκειμένου τα ιστορικά αυτά τεκμήρια να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας και επιστημονικού διαλόγου. Σχεδόν μισό αιώνα μετά τις ιστορικές «δίκες των δικαστών» στο Συμβούλιο της Επικρατείας, έφτασε πλέον το πλήρωμα του χρόνου για να γίνει πράξη η «άρση του απορρήτου», την οποία επιμόνως ζητούσε ο Αντώνιος Φλώρος (και άλλοι δικαστές μετά τη Μεταπολίτευση): *«ίνα αποδοθούν τα του Καίσαρος τω Καίσαρι, και ίνα μη πτύωνται οι μεν, φορτώνονται δε με μεγάλας τιμάς οι άλλοι, ενώ οι δεύτεροι δεν εφάνησαν περισσότερον άξιοι των πρώτων, αλλά μόνον «εξυπνότεροι».*

Η μελέτη διαρθρώνεται ως εξής:

Καταρχάς, παρουσιάζεται το «θεσμικό οικοδόμημα» της δικτατορίας των συνταγματαρχών, το οποίο κατασκευάστηκε για την «εξυγίανση» της τακτικής δικαιοσύνης, στην πραγματικότητα, όμως, για την «εκκαθάριση» του Σώματος από τους «ανεπιθύμητους» ή «μη συνεργάσιμους» δικαστικούς της εποχής. Στη συνέχεια, αναλύονται εκτενώς οι αποφάσεις και οι μειοψηφίες που

⁷ Το πρώτο Πρακτικό αφορά στις ΟλστΕ 1811 (Β. Αποσκίτης), 1813 (Ιω. Τούμπανος), 1814 (Κων/νος Αναγνωστόπουλος), 1815 (Χρ. Αποστολόπουλος), 1818 (Αθ. Γκαζέτας), 1819 (Δ. Μαργέλλος), 1823/1969 (Δ. Βουρνάς). Το δεύτερο Πρακτικό της 20^{ης} και 21^{ης} Ιουνίου 1969 αναφέρεται στις ΟλστΕ 1812 (Χρ. Σαρτζετάκης), 1816 (Α. Τούσης), 1817 (Κων/νος Χριστοδουλιάς), 1820 (Κων/νος Παπαϊωάννου), 1821 (Β. Κιλάκος), 1822 (Γ. Κώνστας), 1824 (Αλ. Φλώρος), 1825 (Γ. Ξενάκης), 1826 (Λ. Κατσιάρας), 1827 (Α. Πρόκος), 1828 (Αθ. Τρίπας), 1829 (Μιχ. Συμπεθέρου), 1830 (Αν. Ατματζίδης), 1831 (Νικ. Χατζάκης). Στο δεύτερο Πρακτικό αναφέρεται δύο φορές η ΟλστΕ 1824- τη δεύτερη φορά, προφανώς εκ παραδρομής, αντί της παραληφθείσης ΟλστΕ 1825. Τα δύο αυτά Πρακτικά δημοσιοποιούνται για πρώτη φορά.

⁸ Τα εισαγωγικά στις λέξεις τίθενται για να τονιστεί η διακριτότητά τους στο λόγο των συμβούλων.

εκφράστηκαν στις υποθέσεις Αντωνίου Φλώρου και των λοιπών είκοσι ενός απολυμένων δικαστικών λειτουργών. Κατόπιν, δίνεται απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε στην αρχή της μελέτης. Η ανά χείρας εργασία κλείνει με κάποιες συμπερασματικές σκέψεις.

Το «θεσμικό οικοδόμημα» της «εκκαθάρισης» στην τακτική δικαιοσύνη.

Η «τελική λύση» της δικτατορίας για την «εκκαθάριση» του Σώματος της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης βασίζεται στη Συντακτική Πράξη ΚΔ'/28.5.1968 «Περί εξυγιάνσεως της Τακτικής Δικαιοσύνης» (ΕτΚ Α'118).⁹ Η ΣΠ ΚΔ' αναστέλλει, για τρεις ημέρες από τη δημοσίευσή της, την ισοβιότητα δικαστών και τη μονιμότητα εισαγγελέων και ειρηνοδικών, προκειμένου το Υπουργικό Συμβούλιο, μετά από έρευνα των στοιχείων, να αποφασίσει την απόλυση όσων δικαστικών λειτουργών κρίνει και να προτείνει την έκδοση σχετικού Βασιλικού Διατάγματος, για τους εξής λόγους: α) έλλειψη ή απώλεια ηθικού κύρους, β) πίστη και προσήλωση σε «μη υγιείς» κοινωνικές αρχές και γ) κοινωνική ή επαγγελματική συμπεριφορά ασυμβίβαστη προς την αξιοπρέπεια και τα καθήκοντα του δικαστικού λειτουργήματος. Η ΣΠ ΚΔ' αποκλείει την αίτηση ακυρώσεως κατά των διοικητικών πράξεων των απολύσεων ενώπιον του ΣτΕ, όπως και κάθε άλλη ένδικη προστασία των απολυμένων.¹⁰

Στην τελευταία ραδιοφωνική εκπομπή της 29^{ης} Μαΐου 1968 ανακοινώνεται το Βασιλικό Διάταγμα των απολύσεων (ΦΕΚ Γ' 196/29.5.1968), με μία ολιγόλογη αιτιολογία για κάθε έναν από τους τριάντα δικαστικούς λειτουργούς. Η βασική «τυπολογία» των λόγων απολύσεως είναι η εξής: α) συνδικαλιστική δράση, β) μη «εθνικόφρων» διαγωγή και γ) εκδήλωση υπέρ ορισμένης πολιτικής παρατάξεως. Αλληπάλληλες ραδιοφωνικές εκπομπές και όλες οι εφημερίδες της εποχής αναπαράγουν τις ατιμωτικές «κατηγορίες» που προκάλεσαν τις απολύσεις. Η λογοκρισία δεν

⁹ Προηγείται η εφαρμογή ενός πολύ-επίπεδου συστήματος «εκκαθάρισης», το οποίο βασίζεται στη ΣΠ'Θ/1967 (εξάμηνη αναστολή ισοβιότητας, έλεγχος νομιμοφροσύνης και απόλυση των μη νομιμοφρόνων), τον Α.Ν. 195/1967 («εθελούσια έξοδος», με δυνατότητα του υπουργού Δικαιοσύνης να αποπέμψει δικαστές βάσει του Ν.3641/1957 λόγω επαγγελματικής ανεπάρκειας) και τις εκβιαστικές πιέσεις για «οικειοθελείς παραιτήσεις» των «ανεπιθύμητων» στον Άρειο Πάγο. Βλ. Φλώρος, Α. (1973). *Δημοκρατία- Ελευθερία*, σ. 10-12. Πικραμένος, Μ. (2002), *όπ. παρ.*, σ. 138-142. Παρά τις ως άνω «θεσμικές» και «εξω-θεσμικές» παρεμβάσεις, αρκετοί «ανεπιθύμητοι» δικαστικοί λειτουργοί παραμένουν στην υπηρεσία. Αυτούς ακριβώς στοχεύει η «εξυγιάνση» του Σώματος της τακτικής δικαιοσύνης με τη ΣΠ ΚΔ'/1968.

¹⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 88 του ισχύοντος τότε Συντάγματος του 1952, οι ισόβιοι αρεοπαγίτες, εφέτες και πρωτοδίκες και οι μόνιμοι εισαγγελείς, αντεισαγγελείς, ειρηνοδίκες και πταισματοδίκες παύονται από την υπηρεσία μόνο με δικαστική απόφαση, μετά από ποινική καταδίκη ή λόγω πειθαρχικών παραπτωμάτων ή νόσου ή ανεπαρκείας που βεβαιώνονται, όπως ορίζει ο νόμος, τηρουμένων των διατάξεων των άρθρων 92 και 93. Δηλαδή, η απόλυση δικαστικών λειτουργών γίνεται μόνο με ειδικώς αιτιολογημένη δικαστική απόφαση που απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση για τους ρητώς αναφερόμενους λόγους.

επιτρέπει καμία δημοσίευση προς αντίκρουση των «κατηγοριών» και για την υπεράσπιση των απολυμένων. «Ούτε λέξη για το θέμα» - πλην όσων θέλει να διαδίδει το καθεστώς.¹¹

Η υπόθεση του αρεοπαγίτη Αντωνίου Φλώρου στο ΣτΕ.

Ο αρεοπαγίτης Αντώνιος Φλώρος απολύεται για τους εξής λόγους: α) «σπουδαία» συνέργεια στη δημιουργία συνδικαλιστικού κινήματος στο δικαστικό Σώμα β) ανεπίτρεπτη εκτροπή και δια του τύπου σε ανοίκειους χαρακτηρισμούς και ύβρεις κατά του δικαστικού Σώματος και της ηγεσίας του, εξαιτίας της νόμιμης αντίρρησης της ηγεσίας στο δικαστικό συνδικαλισμό και γ) εκδήλωση υπέρ ορισμένης πολιτικής παρατάξεως, κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του, ώστε να κλονίζεται η εμπιστοσύνη των πολιτών στην αμεροληψία του. Ο Αντώνιος Φλώρος καταθέτει, πρώτος απ' όλους τους απολυμένους δικαστικούς λειτουργούς, την από 17 Ιουνίου 1968 πολυσέλιδη αίτηση και ζητά την ακύρωση του Β.Δ/τος της 29ης Μαΐου 1968 και της με αρ. 94/1968 απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου, με τις οποίες απολύθηκε από τη θέση του αρεοπαγίτη, δυνάμει της ΚΔ'/1968 ΣΠ. Η αίτησή του συμπληρώνεται από δύο διεξοδικά Υπομνήματα.¹²

Ο Φλώρος, κατά πρώτον, προσβάλλει το κύρος της ΣΠ ΚΔ', και ως προς την προβλεπόμενη αναστολή της ισοβιότητας και ως προς τη διάταξη που αποκλείει την αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ, με σκοπό να καταρρίψει τη νόμιμη βάση της απόλυσής του. Προκειμένου να στοιχειοθετήσει το ανίσχυρο της ΣΠ ΚΔ', ο αρεοπαγίτης εξετάζει τη «φύση» της κυβέρνησης που την εξέδωσε, καθώς και τη νομική έννοια του «επαναστατικού δικαίου», επικαλούμενος εκτενή ελληνική και ξένη βιβλιογραφία και νομολογία. Ο Φλώρος διερευνά, καταρχάς, εάν η αυτοαποκαλούμενη «Εθνική Επαναστατική Κυβέρνησις» είναι «επικρατήσασα επανάστασις δημιουργούσα δίκαιον»- όπως έχει αρχίσει να δέχεται η νομολογία των ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας-¹³ και, κατά δεύτερον, εάν η

¹¹ Βλ. Ανωνύμου, Η επιδρομή κατά της τακτικής ελληνικής δικαιοσύνης, *Πολιτικά Θέματα*, 20.8.1974, συμπλήρωμα-αφιέρωμα. Στη μελέτη αυτή, γίνεται μια εμπειριστατωμένη ανάλυση των προσχηματικών και συκοφαντικών αιτιολογιών των απολύσεων και φωτίζεται το σκοτεινό παρασκήνιο, στο οποίο χαλκεύτηκαν οι «κατηγορίες», προκειμένου να εξυπηρετηθούν άνομα συμφέροντα και πολιτικές σκοπιμότητες ανάξινων και ανέντιμων ανθρώπων.

¹² Βλ. Αίτηση στο σχετικό φάκελο δικογραφίας που τηρείται στα ΓΑΚ (Αταξινόμητο υλικό ΣτΕ). Βλ. τα από 27.9.1968 και 12.12.1968 Υπομνήματα και το κείμενο της από 1.3.1969 αγόρευσης του αρεοπαγίτη σε Φλώρο, Α. (1973), όπ. παρ., σ. 9-72. Με το Συμπληρωματικό Υπόμνημα, ο αρεοπαγίτης αναδεικνύει την «ανακολουθία» της δικτατορίας των συνταγματαρχών σε σχέση με το δικό της «Σύνταγμα» του 1968 (ΕτΚ Α' 267/15.11.1968).

¹³ Βλ. ΟλστΕ 2468/24.9.1968, η οποία αναγνωρίζει «... κυβερνητικήν εξουσίαν, ασκηθείσαν υπό της Κυβερνήσεως της προελθούσης εκ της επαναστατικής μεταβολής της 21^{ης} Απριλίου 1967 και ασκούσης έκτοτε την πολιτικήν εξουσίαν εν τη Χώρα...». Βλ. και ΑΠ 483/1968.

«επαναστατική κυβέρνηση» νομιμοποιείται να εφαρμόζει το δικό της «επαναστατικό δίκαιο» κατά το δοκούν και χωρίς να υπόκειται σε κανένα δικαιοκρατικό περιορισμό.

Ο αιτών καταλήγει ότι το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου 1967 είναι μία de facto κυβέρνηση. Στην καλύτερη περίπτωση, πρόκειται για μία «πολιτική επανάσταση» «αυτοπεριοριζόμενη» από τη δική της «ιδεολογία»¹⁴ και το δικό της «επαναστατικό δίκαιο», δηλαδή την «καταστατική» ΣΠ Α'/1967¹⁵, το «Σύνταγμα» του 1968¹⁶, αλλά και τους γενικώς αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου και ιδίως τις αρχές της Παγκόσμιας Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948, στις οποίες έχει προσχωρήσει η Ελλάδα. Στη χειρότερη περίπτωση, πρόκειται για μία πραξικοπηματική κυβέρνηση «σφετεριστών της εξουσίας», μια «επιδρομή συμμορίας... καταπατώσης τα πάντα και ουδέν σεβομένης...». Και στις δύο περιπτώσεις, ωστόσο, η ΣΠ ΚΔ' είναι ανίσχυρη, γιατί καταλύει τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές της διάκρισης των εξουσιών, της δικαστική ανεξαρτησίας, του κράτους δικαίου και της ισότητας, οι οποίες ανάγονται στη σφαίρα του «ανωτέρου δικαίου» και συγκροτούν την «υπερσυνταγματική νομιμότητα», την οποία αγνοούν μόνο δεσποτικά και τυραννικά καθεστώτα.

Ο Φλώρος επισημαίνει ορθώς τις έννομες συνέπειες της αναγνώρισης του ανίσχυρου της ΣΠ ΚΔ'. Από τη μία μεριά, εάν το ΣτΕ κρίνει ότι η ΣΠ ΚΔ' είναι ανίσχυρη ως προς την προβλεπόμενη αναστολή της ισοβιότητας, τότε καταρρίπτεται εκ θεμελίων το «θεσμικό οικοδόμημα» του «εκκαθαριστικού» εγχειρήματος, η απόλυση είναι άκυρη και παρέλκει η εξέταση όλων των προβαλλομένων λόγων ακυρώσεως. Από την άλλη, εάν το ΣτΕ κρίνει ότι η ΣΠ ΚΔ' είναι ανίσχυρη ως προς τη διάταξη που αποκλείει την αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ, το δικαστήριο οφείλει να προχωρήσει στην εξέταση της βασιμότητας όλων των παραδεκτώς προβαλλομένων λόγων ακυρώσεως.

¹⁴ Σύμφωνα με επανειλημμένες διακηρύξεις ηγετικών στελεχών της «Εθνικής Επαναστατικής Κυβερνήσεως», ο Στρατός ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας με σκοπό την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος και των βασικών του θεσμών, οι οποίοι είχαν διαβρωθεί από τη φαυλοκρατία και τη διείσδυση του Κομμουνισμού στην κρατική μηχανή, ώστε να αποκατασταθεί το Κράτος Δικαίου και να συνταχθεί νέο φιλελεύθερο, δημοκρατικό και κοινωνικό Σύνταγμα.

¹⁵ Η Α' ΣΠ/1967 (ΕτΚ 66) επαναλαμβάνει στο προοίμιό της την «ιδεολογία» της «επαναστάσεως» και στο άρθρ. 2 παρ. 2 ορίζει ότι «βάσις του νέου Συντάγματος είναι το ισχύον Σύνταγμα, τροποποιούμενον κατά τας διατάξεις εκείνας, αίτινες δεν είναι θεμελιώδεις και δεν είναι συστατικά της μορφής του πολιτεύματος».

¹⁶ Το «Σύνταγμα» 1968 κατοχυρώνει την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, η οποία συνεπάγεται τη δικαστική ανεξαρτησία μέσω της κατοχύρωσης της δικαστικής ισοβιότητας (Σ 97) και την αρχή του κράτους δικαίου, η οποία διασφαλίζεται από τον έλεγχο των διοικητικών πράξεων από το Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ 107).

Ο αρεοπαγίτης, αντιμετωπίζοντας (και) το δεύτερο ενδεχόμενο, υποστηρίζει ότι οι προσβαλλόμενες πράξεις είναι ακυρωτές, γιατί οι λόγοι απολύσεως δεν εμπίπτουν στους όρους της ΣΠ ΚΔ'. Καταρχάς, ελλείπει η προηγούμενη έρευνα των στοιχείων, δεδομένου ότι η ΣΠ ΚΔ' και η Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου περί απολύσεως εκδίδονται την ίδια ημέρα. Η ΣΠ ΚΔ' προβλέπει απόλυση, μετά από προηγούμενη έρευνα των στοιχείων, άρα υποχρέωση αιτιολόγησης της Διοίκησης και δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης του απολυθέντος, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί η ακρίβεια των προβαλλομένων αιτιάσεων. Ο αρεοπαγίτης αποδίδει πειθαρχική χροιά στην απόλυσή του και αποκρούει τη νομική και ουσιαστική βασιμότητα των λόγων απολύσεως (αοριστία, αναιτιολόγητο και πλάνη περί τα πράγματα).¹⁷ Ο Φλώρος ισχυρίζεται ότι η απόλυση δε γίνεται για την εξυγίανση της δικαιοσύνης, αλλά στοχεύει στην εξυπηρέτηση αλλότριων σκοπιμοτήτων (κατάχρηση εξουσίας).¹⁸ Ο αιτών ισχυρίζεται, τέλος, ότι η ΚΔ' εξακολουθεί να είναι ανίσχυρη και μετά το άρθρ. 136 παρ. 2 του «Συντάγματος» του 1968,¹⁹ γιατί αφενός η εν λόγω «συνταγματική διάταξη» αφορά μόνο ισχυρές εξ υπαρχής ΣΠ (αναστέλλουσες την ισχύ μη θεμελιωδών αρχών του πολιτεύματος) και αφετέρου η ισχύς της ΣΠ ΚΔ' ως προς την αναστολή της ισοβιότητας είχε ήδη λήξει διατρέξαντος του τριμήρου.

Η υπόθεσή του Αντωνίου Φλώρου προσδιορίζεται πρώτη και συζητείται στις δικασίμους της 28^{ης} Φεβρουαρίου και 1^{ης} Μαρτίου 1969 ενώπιον της πλήρους Ολομελείας. Η εισήγηση του

¹⁷ Στη διάρκεια της 36ετούς δικαστικής του σταδιοδρομίας, ο Αντώνιος Φλώρος συγκρούεται με όλες τις πολιτικές παρατάξεις για ζητήματα αρχών. Η δίωξή του το 1962 γίνεται επί κυβερνήσεως ΕΡΕ, παρά τη γνωστή ιδεολογική ένταξη του αρεοπαγίτη στο συντηρητικό χώρο. Στην έμμεση πλην σαφή μομφή για «εκδήλωση» υπέρ της Ενώσεως Κέντρου, ο ίδιος αναφέρεται στην απειλή πειθαρχικής διώξεως από τον Υπουργό Δικαιοσύνης της ΕΚ, Γ. Μπακόπουλο, λόγω της αρνήσεώς του να υποσημειωθεί ως «ευπειθέστατος». Βλ. Φλώρος, Α. (1973), όπ. παραπ., σ. 40-41, 70-71.

¹⁸ Ο Αντώνιος Φλώρος ήταν αιρετός πρόεδρος του αναγνωρισμένου δικαστικώς επιστημονικού σωματείου «Ένωσις Ελλήνων Δικαστών και Εισαγγελέων» από το 1960 έως το 1962. Όλοι σχεδόν οι δικαστικοί λειτουργοί της εποχής υπήρξαν μέλη της «Ενώσεως», ενώ αρκετοί από τους «τιμηθέντες» από τη χούντα με θέσεις και αξιώματα συμμετείχαν στο Δ.Σ. Το 1962, ξεσπά μεγάλη κρίση στους κόλπους του δικαστικού Σώματος, η οποία φέρνει τον Αντώνιο Φλώρο σε σύγκρουση με την ηγεσία του Αρείου Πάγου και τον Υπουργό Δικαιοσύνης. Ο αρεοπαγίτης διώκεται πειθαρχικώς και τιμωρείται για δημοσίευσμά του στην «Ελληνική Δικαιοσύνη». Βλ. Ντάλλη, Θ. (2016). *Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων: Οι ιστορικοί σταθμοί μιας μακρόχρονης αγωνιστικής πορείας, με βασικό σκοπό την κατοχύρωση της δικαστικής ανεξαρτησίας στην Ελλάδα*. Σε: <http://ende.gr>, (τελευταία πρόσβαση 1.11.2017). Στη δίκη ενώπιον του ΣτΕ, ο Φλώρος ισχυρίζεται ότι, με τη συμμετοχή του στο εν λόγω επιστημονικό (και όχι συνδικαλιστικό) δικαστικό σωματείο, άσκησε το συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα του συνεταιριζέσθαι, ενώ με το άρθρο του εκδήλωσε την ελευθερία έκφρασης της γνώμης του, η οποία συνδέεται αναπόσπαστα με τη δικαστική ανεξαρτησία. Ο Φλώρος επικαλείται και την ανωτέρα αρχή του δικαίου, σύμφωνα με την οποία δεν μπορεί να επιβάλλεται κακό (εν. απόλυση) λόγω της άσκησης (συνταγματικών) δικαιωμάτων.

¹⁹ «Συντακτικάί πράξεις εκδοθείσαι μετά την 21^η Απριλίου 1967 και αντίθετοι προς το Σύνταγμα εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι καταργήσεώς των διά νόμου εκδιδομένου κατά την παρ. 4 του άρθρου τούτου, πάντως δε ουχί πέραν της εξ ολοκλήρου θέσεως εν ισχύι του Συντάγματος». Η κατάργηση συνταγματικών διατάξεων με νόμο μπορεί να ενταχθεί στην «εργαλειοθήκη» της θεσμικής αυθαιρεσίας του καθεστώτος.

συμβούλου Ηλ. Καμπίτση είναι απορριπτική- «κατάφορτος απαραδέκτων» κατά την έκφραση του αρεοπαγίτη. Ο Φλώρος στην αγόρευσή του, κατά την ακροαματική διαδικασία, εξηγεί πάλι γιατί η ΣΠ ΚΔ' είναι ανίσχυρη: «... Διότι παραβιάζεται δι' αυτής η δικαστική ισοβιότητα, παραβιάζεται η αρχή του ελέγχου της νομιμότητας, παραβιάζεται το δικαίωμα της ακροάσεως, παραβιάζεται η ανθρωπινή αξιοπρέπεια. Δεν μένει τίποτε απαραβίαστον, εξ εκείνων, τα οποία, εις όλον τον ελεύθερον Κόσμον θεωρούνται ιερά και απαραβίαστα, διότι προστατεύουν τα δικαιώματα του ανθρώπου τα πλέον ιερά, τα πλέον απαραβίαστα... αίρεται παν ίχνος εγγυήσεως της δικαστικής ανεξαρτησίας, καταργείται αυτή αύτη η έννοια της Δικαιοσύνης... » και καλεί τους συμβούλους να κρίνουν «...αν η «Ελλάς των Ελλήνων Χριστιανών» τηρή τας αρχάς, τας οποίας εκήρυξε και εδίδαξεν ο Θεάνθρωπος...».²⁰

Η απόφαση ΟλστΕ503/1969 στην υπόθεση Αντωνίου Φλώρου: Απορρίπτει.

Με την απόφαση ΟλστΕ 503/1969, καταρχήν, το δικαστήριο διατηρεί «όρθιο» το θεσμικό οικοδόμημα της «εξυγιάνσεως» στην τακτική δικαιοσύνη. Το ΣτΕ αποφαίνεται υπέρ της ισχύος της ΣΠ ΚΔ' σε σχέση με την αναστολή της δικαστικής ισοβιότητας, απορρίπτοντας ως αβάσιμους όλους τους σχετικούς λόγους ακυρώσεως. Το δικαστήριο κρίνει ότι η κυβέρνηση η «προελθουσα εκ της συντελεσθείσης την 21^η Απριλίου 1967 υπό εξωσυνταγματικής συνθήκας πολιτικής μεταβολής και ασκούσα έκτοτε συνεχώς από διετίας την πολιτικήν εξουσίαν»²¹, δια της Α' ΣΠ/1967, ορίζει ότι το Υπουργικό Συμβούλιο θα ασκεί συντακτική εξουσία, χωρίς περιορισμούς από το Σ 1952 ή τις απορρέουσες από αυτό γενικές αρχές του δικαίου, κατά τη μεταβατική περίοδο μέχρι την αναθεώρηση του Συντάγματος. Έκτοτε, το Υπουργικό Συμβούλιο εκδίδει Συντακτικές Πράξεις, που είναι όλες τυπικώς ισότιμες με την Α'ΣΠ και η ισχύς των οποίων παρατείνεται δυνάμει του άρθρ. 136 παρ.2 του Σ 1968. Απορρίπτεται ως αβάσιμος ο προβαλλόμενος ισχυρισμός, ότι η ΚΔ' ΣΠ δεν εμπίπτει στο ρυθμιστικό πλαίσιο της Σ 136 παρ.2, λόγω λήξεως της ισχύος της, γιατί κρίνεται ότι η διάταξη περί απαραδέκτου της ΚΔ' ΣΠ έχει απεριόριστη χρονική διάρκεια εφαρμογής. Κλείνοντας το συγκεκριμένο κεφάλαιο της αιτήσεως, το ΣτΕ κρίνει αβάσιμο και το λόγο της αντιθέσεως της ΚΔ' προς

²⁰ Φλώρος, Α. (1973), όπ. παραπ., σ. 64, 72.

²¹ Με την έκφραση αυτή, με την οποία υπογραμμίζεται το πραγματικό γεγονός της πολιτικής επικράτησης του καθεστώτος, το δικαστήριο αποφεύγει να κρίνει τη «φύση» της κυβέρνησης («επανάσταση-πραξικόπημα») και παγώνει, έτσι, μία νομολογία, η οποία ήδη έχει εκφραστεί σε προηγούμενη απόφασή του (ΣτΕ 502/1969), μεταστρεφόμενο από την ΟλστΕ 2468/24.9.1968 και διαφοροποιούμενο από τη νομολογία του ΑΠ.

τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, γιατί οι κανόνες αυτοί εισάγονται στο εσωτερικό δίκαιο σε επίπεδο κοινού νόμου, δεδομένης και της ανυπαρξίας σχετικής περιοριστικής πρόβλεψης στην Α' ΣΠ.

Στη συνέχεια, το ΣτΕ, εφαρμόζοντας την πάγια εν προκειμένω νομολογία του («κατά τα ήδη νενομολογημένα»), κρίνει ότι το απαράδεκτο της αιτήσεως ακυρώσεως (αρθρ. 1 παρ. 3 της ΚΔ' ΣΠ) δεν καταργεί τη δικαιοδοσία του Συμβουλίου της Επικρατείας, αλλά απλώς περιορίζει τον έλεγχο νομιμότητας των διοικητικών πράξεων μόνο σε σχέση με τους κανονιστικούς όρους που θέτει η επίδικη ΣΠ («...παραδεκτώς προβάλλονται λόγοι ακυρώσεως περί του αν η εκ μέρους της διοικητικής αρχής εκδοθείσα πράξις εξεδόθη όντως συμφώνως προς τους υπό της Συντακτικής Πράξεως διαγραφόμενους όρους και εντός των υπ' αυτής τασσομένων όρων και χρονικών περιορισμών»)²² Το δικαστήριο υπογραμμίζει, καταρχάς, ότι η απόλυση του αρεοπαγίτη «δεν φέρει τον χαρακτήρα πειθαρχικής ποινής, αλλά δυσμενούς διοικητικού μέτρου». Ο λόγος περί ελλείψεως προηγούμενης ακροάσεως απορρίπτεται ως απαράδεκτος, διότι η ΚΔ' δεν προβλέπει αυτόν τον όρο ούτε ως «εξυπακουόμενο». Το δικαστήριο κρίνει ότι η σύντομη χρονική διάρκεια της αναστολής της δικαστικής ισοβιότητας αποκλείει εξ αντικειμένου την κλήση σε προηγούμενη ακρόαση, καθώς το σχετικό δικαίωμα είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την ειδική πειθαρχική διαδικασία.²³ Στη συνέχεια, το δικαστήριο απορρίπτει ως αβάσιμο τον ισχυρισμό περί μη τήρησης του όρου της προηγούμενης έρευνας των στοιχείων. Κρίνει ότι δεν είναι απαραίτητη η ρητή μνεία του όρου αυτού στο σώμα της προσβαλλόμενης πράξης, δεδομένου ότι από την όλη διαδικασία προκύπτει σαφώς η προηγούμενη έρευνα των στοιχείων, η συλλογή των οποίων δεν αποκλείεται να έγινε προπαρασκευαστικώς και εκ των προτέρων.²⁴ Τέλος, το δικαστήριο κρίνει ότι η πλάνη περί τα πράγματα, το αόριστο, το αναιτιολόγητο και η κατάχρηση εξουσίας προσκρούουν στο θεσπιζόμενο απαράδεκτο και δεν μπορούν να εξετασθούν κατ' ουσίαν.

²² Βλ. ενδ. ΣτΕ 757/1935, 960/1035, 16/1936, 83/1936, 1329/1948, 1866/1949, 776/1950, 2067/1952, 1892/1953, 591/1956.

²³ Βλ. Πικραμένος (2002), όπ. παραπ., υποσημ. 388, σ. 167. Ο συγγραφέας επισημαίνει ορθώς εν προκειμένω «μεταστροφή» της σχετικής νομολογίας επί το αυστηρότερον, παρά και την εκπεφρασμένη θεωρητική άποψη του Μ. Στασινόπουλου περί αναγκαιότητας προηγούμενης ακροάσεως του διοικουμένου, ακόμη και στην περίπτωση επιβολής δυσμενών διοικητικών μέτρων λόγω υπαίτιων παραβάσεων. Ο ίδιος ο Φλώρος, στην αγόρευσή του, επισημαίνει ότι ο Εισηγητής «ερμηνεύ[η] υπεράγαν στενώς την ΣΠ διά να παραβιασθούν και αι άλλαι θεμελιώδεις αρχές του δικαίου, η υποχρέωσις αιτιολογήσεως και το δικαίωμα ακροάσεως...». Βλ. Φλώρος (1973), σ. 68.

²⁴ Η απόφαση φαίνεται να ταυτίζει «προπαρασκευαστική συλλογή» και «έρευνα των στοιχείων». Από την μάλλον ανεπιτυχή αυτή λογική κατασκευή, η ΣΠ ΚΔ' θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προσλαμβάνει χαρακτήρα δυσμενούς ατομικής διοικητικής πράξης, εφόσον προκύπτει λήψη της απόφασης για τις απολύσεις πριν την έκδοση της επίδικης ΣΠ.

Οι μειοψηφίες στην απόφαση ΟΛΣΤΕ503/1969.

Ο πρόεδρος, Μ. Στασινόπουλος, και οι σύμβουλοι Γ. Αγγελίδης, Π. Δεδόπουλος και Δ. Καλοδούκας φρονούν ότι στη διατύπωση της σκέψεως, με την οποία απορρίπτεται ο λόγος της παραβιάσεως της «υπερσυνταγματικής» αρχής της δικαστικής προστασίας, πρέπει να προστεθεί η επικουρική σκέψη σύμφωνα με την οποία, πάντως αυτή η αρχή εν προκειμένω δεν παραβιάζεται, δεδομένου ότι το δικαστήριο δεν απέχει, αλλά έχει διαφυλάξει δικαιοδοσία ελέγχου της τηρήσεως των όρων της ΚΔ' ΣΠ και εξετάζει τους σχετικούς λόγους της αιτήσεως, παρέχοντας έτσι ειδικώς ρυθμιζόμενη δικαστική προστασία, ώστε δεν δύναται να γίνει λόγος περί «ελλείψεως δικαστού».

[Οι σύμβουλοι] θεωρούν αναγκαία την προσθήκη αυτή, αφενός γιατί οι γενικές αρχές, των οποίων γίνεται επίκληση, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εφόσον είναι σύμφωνες προς τις συνταγματικές αρχές, αφετέρου διότι φρονούν ότι οι αρχές αυτές δεν παραβιάστηκαν στην προκειμένη περίπτωση, αφού δεν υφίσταται έλλειψη δικαστού, κατά τα ως άνω.

Επίσης, ο πρόεδρος Μ. Στασινόπουλος επαναφέρει τη μειοψηφία του επί της υποθέσεως Παναγιώτη Ψαλιδάκη (βλ. πρακτικά διασκέψεως της υπ' αριθμ. 504/69 αποφάσεως)²⁵.

Στην υπόθεση αυτή ο κ. πρόεδρος είχε κάμει την εξής πρόταση:

«Η αίτηση δεν πρέπει ν' απορριφθεί ως απαράδεκτη αυτή καθ' αυτή, αλλά να απορριφθεί ως απαράδεκτος ο προτεινόμενος λόγος περί αιτιολογίας. Τούτο δε διά τον εξής λόγο:

Όταν κρίνονται αιτήσεις που στρέφονται κατά πράξεων, οι οποίες εκδόθηκαν κατ' επίκληση Συντακτικών Πράξεων, το Συμβούλιο της Επικρατείας, κατά τη νομολογία, ελέγχει αν τηρήθηκε αυτή η ίδια η Συντακτική πράξη. Έτσι, παρέχει μία δικαστική προστασία προς τον αιτούντα, η οποία αναφέρεται στην τήρηση της Συντακτικής Πράξεως. Προκειμένου όμως περί της Δ' Συντακτικής Πράξεως, αυτή δεν περιέχει κανένα κανόνα, γι' αυτό οι ασκούντες, παρά το απαράδεκτο, αίτηση ακυρώσεως, ουδεμία προστασία έχουν, αφού, ελλείψει κανόνων ή όρων στη ΣΠ, ουδείς έλεγχος τηρήσεως αυτών είναι δυνατός.-

²⁵ ΟΛΣΤΕ 504/1969 και Πρακτικά Διασκέψεως της 4^{ης} και 5^{ης} Μαρτίου 1969 (αδημ.). Η υπόθεση αφορά στην αυτεπάγγελτη αποστρατεία του υποναυάρχου Τεχνικού Β.Ν. Παναγιώτη Ψαλιδάκη, βάσει της Δ' ΣΠ.

Τούτο, όμως, φέρει τους αιτούντες (των οποίων η αίτηση απαγορεύεται από τη Δ'ΣΠ) σε άνιση θέση έναντι των πληττομένων από ειδικές ΣΠ. Είναι ορθό, λοιπόν, να διαμορφωθεί η εξής νομολογία: Καθώς επί επικλήσεως ΣΠ ελέγχεται η τήρηση της Συντακτικής Πράξεως, την οποία επικαλείται η προσβαλλόμενη πράξη, έτσι και επί προσβολής πράξεων, οι οποίες εκδόθηκαν βάσει της Δ'ΣΠ, παρά τη σχετική απαγόρευση της προσβολής τους από την ίδια την Δ'ΣΠ, να ελέγχεται η τήρηση των όρων και προϋποθέσεων όχι της Δ' ΣΠ (αφού αυτή δεν περιλαμβάνει κάτι σχετικό) αλλά της κοινής νομοθεσίας, κατ' εφαρμογή της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη πράξη. Έτσι, π.χ. σε περίπτωση που προσβάλλεται πράξη απολύσεως, θα ελέγχεται η τήρηση του νόμου που τη διέπει, έτσι όπως ελέγχεται και η τήρηση των ΣΠ. Με αυτόν τον τρόπο καθιερώνεται ένας καθαρός ακυρωτικός έλεγχος. Έτσι, θα επέλθει ίση μεταχείριση των πληττομένων από τις λοιπές ειδικές Συντακτικές Πράξεις προς τους πληττομένους από τη Δ'ΣΠ.

Στην πρόταση του αυτή [εν.προέδρου] είχαν συμφωνήσει και οι σύμβουλοι Γ. Σπυρόπουλος, Γ. Μαραγκόπουλος, Δ. Τσιμαράτος, Π. Δεδόπουλος, Ηλ. Γλυκοφρύδης, Γ. Κοντογιάννης, Αθ. Τσούτσος, Π. Μαρκόπουλος και Δ. Καλοδούκας.²⁶ Εάν η πρότασή μου εκείνη, λέει ο Πρόεδρος, είχε γίνει δεκτή, συνέπεια θα ήταν η ευρύτερη αντιμετώπιση της παρούσης υποθέσεως [εν. Αντωνίου Φλώρου], υπό την έννοια ότι, θα παρείχετο στο δικαστήριο ευρύτερη ευχέρεια να κρίνει παραδεκτούς ορισμένους λόγους, παρά το θεσπιζόμενο απαράδεκτο από την ΚΔ'ΣΠ. Αυτός δε ήταν ένας εκ των σκοπών της προτάσεώς μου εκείνης. Δυστυχώς, όμως, η πρότασή μου εκείνη δεν έγινε δεκτή και έτσι, και η παρούσα υπόθεση φέρεται προς κρίση χωρίς τα πλεονεκτήματα, τα οποία θα απέρρεαν από την απορριφθείσα από την πλειοψηφία πρότασή μου.-».

Οι σύμβουλοι Γεώργιος Μαραγκόπουλος,²⁷ Όθων Κυριακός και Άγις Σταυρόπουλος, μειοψηφούν επί του θέματος του απαραδέκτου των προσφυγών και των αιτήσεων ακυρώσεως

²⁶ Στην εισήγησή του επί της υποθέσεως Ψαλιδάκη, ο σύμβουλος Π. Μαρκόπουλος διατυπώνει κρίση περί ανεπαρκούς και μη νόμιμης αιτιολογίας της προσβαλλόμενης πράξης και προτείνει την απόρριψη της αιτήσεως ως εμπίπτουσας στο απαράδεκτο της ΣΠ Δ'. Βλ. την από 18-12-1968 Εισήγηση στο φάκελο της υποθέσεως (ΓΑΚ, Αταξινόμητο υλικό ΣτΕ). Αξίζει να σημειωθεί ότι μεταξύ των συμβούλων που υπερψήφισαν την «πρόταση» του προέδρου στη διάσκεψη της υπόθεσης Ψαλιδάκη ήταν και οι δύο «τιμηθέντες» από τη δικτατορία με τις θέσεις αντιπροέδρων ΣτΕ, οι Ηλ. Γλυκοφρύδης και Α. Τσούτσος. Βλ. Φλώρος, Α. (1982). *Η δικτατορία και τα μετά την δικτατορίαν*, τ. Β', σ. 41 και 46.

²⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι η χήρα του Γ. Μαραγκοπούλου, ομότιμη καθηγήτρια Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, παρέδωσε στη γράφουσα, το Δεκέμβριο του 2013, δακτυλογραφημένο κείμενο προερχόμενο από φάκελο με σημείωση τίτλου «Μειοψηφία Γ. Μαραγκόπουλου». Η εκ προφανούς παραδρομής διατήρηση του πρώτου προσώπου σε κάποιο χωρίο της μειοψηφίας που διαβάζουμε στο Πρακτικό Διασκέψεως, μας οδηγεί στο πιθανό συμπέρασμα ότι η αυτή η μειοψηφία συνετάγη από τον τότε σύμβουλο και μετέπειτα πρόεδρο ΣτΕ, Γ. Μαραγκόπουλο, αφού δεν υπάρχει καμία

κατά διοικητικών πράξεων, οι οποίες εκδόθηκαν μετά την 21^η Απριλίου 1967, έχοντας την εξής γνώμη:

I. Η Κυβέρνηση, η οποία προήλθε, χωρίς τήρηση ομαλής συνταγματικής διαδικασίας, από τη μεταβολή της 21^{ης} Απριλίου, απέβλεπε όχι στην απρογραμμάτιστη και χωρίς καθορισμένο γενικότερο κρατικό σκοπό άσκηση της εξουσίας, αλλά στη δημιουργία νέας έννομης τάξεως, με τη θέσπιση μεν νέων κανόνων, αλλά χωρίς πλήρη ανατροπή του προϋφιστάμενου νομικού πλαισίου.-

Τούτο προκύπτει σαφώς, και είναι πασίδηλο, τόσο από τις πολλές σαφείς και ρητές διακηρύξεις της νέας κατάστασης ευθύς εξ αρχής, όσο και από την πρώτη «καταστατική» της πράξη, ήτοι την ΣΠ Α'. Με την πράξη αυτή χαράσσονται, απολύτως σαφώς, τα συνταγματικά πλαίσια, σύμφωνα προς τα οποία και εντός των οποίων, είχε σκοπό να ασκήσει η κυβέρνηση την αναληφθείσα εξουσία. Ήδη, στο προοίμιο της εν λόγω ΣΠ, διακηρύσσεται ότι αυτή εκδίδεται συμφώνως προς *«την εκδηλωθείσαν θέλησιν του Ελληνικού Λαού όπως προστατευθή το κρατούν πολιτειακόν και κοινωνικόν καθεστώς... και όπως προς τον σκοπόν αυτόν διαμορφωθούν αι διατάξεις του Συντάγματος»*. Περαιτέρω, στο μεν άρθρο 1 ορίζεται, γενικώς, ότι η συντακτική εξουσία ασκείται, μέχρι την ψήφιση του νέου Συντάγματος, από το Υπουργικό Συμβούλιο με Συντακτικές Πράξεις, στο δε άρθρο 3 ορίζεται, ότι η νομοθετική εξουσία ασκείται, μέχρι τη σύγκληση της Βουλής, από το βασιλιά, υπ' ευθύνη της κυβερνήσεως. Στο άρθρο όμως 2, ορίζεται τι θα περιέχει το νέο Σύνταγμα και ο τρόπος καταρτίσεως και ψηφίσεώς του, ρητώς δε στην παράγραφο 2 του άρθρου τούτου, θέτει η Κυβέρνηση το πλαίσιο εντός του οποίου θα κινηθεί το νέο Σύνταγμα, διά του ορισμού ότι, βάση του Νέου Συντάγματος είναι το ισχύον Σύνταγμα, τροποποιούμενο κατά τις διατάξεις εκείνες, οι οποίες δεν είναι θεμελιώδεις και δεν είναι συστατικές της μορφής του Πολιτεύματος. Με τη διάταξη αυτή, προφανώς, η Κυβέρνηση έθεσε τους ίδιους περιορισμούς και ως προς την άσκηση της συντακτικής εξουσίας από αυτήν την ίδια, κατά το χρόνο μέχρι την ψήφιση του νέου Συντάγματος. Στους περιορισμούς αυτούς δεν περιλαμβάνονται βεβαίως οι θεμελιώδεις διατάξεις του παλαιού Συντάγματος που αναφέρονται στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας, την οποία ακριβώς άσκηση ρύθμισε ειδικώς το άρθρο 3 της ΣΠ. Τούτο δε είναι φυσικό, διότι η νέα Κυβέρνηση δεν σκέπτονταν, όπως ελέχθη, να διακόψει κάθε δεσμό με το προϋφιστάμενο νομικό καθεστώς, ούτε να εγκαταστήσει αυθαίρετη εξουσία,

διαφορά στο περιεχόμενο. Η κλήση του Μαραγκόπουλου από τον Παττακό στις 21.7.1969 (βλ. πιο κάτω) υποδηλώνει την «επικινδυνότητα» των απόψεών του για το καθεστώς στις συγκεκριμένες υποθέσεις.

αλλά να δημιουργήσει μία νέα έννομη τάξη και να αποκαταστήσει, όπως πλειστάκις εδηλώθη, το «Κράτος δικαίου», το οποίο, αυτονοήτως, περιλαμβάνει ανεπιφύλακτο σεβασμό των κανόνων που έχει θέσει αυτή η νέα κατάσταση.-

Έτσι, με την Α΄ΣΠ ορίστηκαν αυτοπεριορισμοί της εξουσίας της νέας καταστάσεως, οι οποίοι, ως καταστατικής φύσεως, δεσμεύουν δια τα εφεξής την Κυβέρνηση της 21^{ης} Απριλίου, η οποία αποβλέπει στη δημιουργία νέας νομιμότητας, εφόσον ουδείς ισχυρίζεται ότι η εξουσία αυτή καταλύθηκε ή μεταβλήθηκε από κάποια νέα δυναμική μεταβολή, η οποία μπορεί πρωτογενώς να θέσει άλλους κανόνες δικαίου. Η καταστατική αυτή φύση της Α΄ ΣΠ, σε σχέση προς τις μεταγενέστερες ΣΠ, προκύπτει και εκ του ότι, αυτές οι τελευταίες, σχεδόν όλες, επικαλούνται στο προοίμιό τους την Α΄ ΣΠ, ως πηγή από την οποία αντλούν την εξουσία για την έκδοσή τους και την αναφέρουν ρητώς, άνευ διακρίσεως μεταξύ των διατάξεων που αναφέρονται στα όργανα που ασκούν τη συντακτική εξουσία (άρθρο 1) και εκείνων, με τις οποίες τίθενται περιορισμοί της ασκήσεως αυτής της εξουσίας (άρθρο 2).

Το γεγονός, αφετέρου, ότι με τη Β΄Σ.Π ετέθη σε εφαρμογή ο νόμος «περί καταστάσεως πολιορκίας» και, συνεπεία τούτου, ανεστάλη η ισχύς ορισμένων βασικών διατάξεων του Συντάγματος του 1952, δεν άγει σε διαφορετικό συμπέρασμα. Κι αυτό γιατί, αφενός η ισχύς του Σ 1952 αναγνωρίζεται και από την Συντακτική αυτή Πράξη και αφετέρου, επικαλούμενη αυτή [εν. η ΣΠ Α΄] έκδηλη απειλή της δημόσιας τάξης και ασφάλειας της χώρας από εξωτερικούς κινδύνους, κινείται εντός του πλαισίου και υπό την προϋπόθεση, την οποία θέτει και το αρθρ. 91 του Σ 1952, για την αναστολή της ισχύος ορισμένων άρθρων του Συντάγματος.-

Περαιτέρω, όμως, πρέπει να λεχθεί ότι δεν αποκλείεται, παρά τη φαινομενικώς αντιφατική διατύπωση, η αντισυνταγματικότητα συνταγματικών διατάξεων. Τούτο συμβαίνει σε περίπτωση συγκρούσεως διατάξεων, οι οποίες περιέχονται στο Σύνταγμα ή σε ΣΠ, οπότε πρέπει, εν αμφιβολία, η ερμηνεία να κλίνει προς την επικράτηση των κανόνων υψηλότερας τάξεως. Τέτοιου είδους κανόνες είναι εκείνοι οι οποίοι θεμελιωδώς εκφράζουν το «εντόνως διέπον το Σύνταγμα δίκαιον και το πνεύμα αυτού», το οποίο απορρέει και από τη σύγχρονη γενική περί δικαίου αντίληψη (σχετικώς Otto Bachof, *Verfassungswidrige Verfassungsnormen*, σελ. 33 επ., Th. Maunz, *Deutsches Staatsrecht*, 1956, σελ. 45 επ., απόφαση της 24/4/1950 του *Bundesverfassungsgericht*, στο Bachof, σελ. 15).-

Εν προκειμένω, δεν δύναται, νομίζω,²⁸ ν' αμφισβητηθεί ο θεμελιώδης χαρακτήρας των διατάξεων, με τις οποίες παρέχεται δικαστική προστασία από τα δικαστήρια που έχουν συγκροτηθεί από το Σύνταγμα, μεταξύ των οποίων είναι και το ΣτΕ (βλ. ΣτΕ 770/1946 απόφαση του ΣτΕ, Νέον Δίκαιον 1946, σελ. 65 επ., με την οποία το δικαστήριο αυτό κρίνει ότι με τις ΣΠ με τις οποίες περιορίζεται η αρμοδιότητα του ΣτΕ ως προς τον έλεγχο της νομιμότητας των πράξεων της Διοικήσεως «καταργείται αυτόχρονα η συνταγματικώς κατοχυρωμένη ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας και η επ' αυτής θεμελιουμένη έννοια του κράτους δικαίου, ανατρεπομένων των οργανωτικών βάσεων του πολιτεύματος μετά των εξ αυτής συνεπειών αλλοιώσεως της δημοκρατικής του υφής»).-

Έτσι όμως, λόγω της αντιθέσεως προς την Α' ΣΠ, οι διατάξεις των μεταγενεστέρων ΣΠ, με τις οποίες αποκλείεται η άσκηση ενώπιον του ΣτΕ των ενδίκων μέσων, τα οποία έχουν τεθεί στη διάθεση του πολίτη από το Σύνταγμα για την προστασία του, είναι ανίσχυρες και ως εκ τούτου μη ληπτές υπ' όψιν.-

II. Είναι, όμως, περαιτέρω ερευνητέα η επίδραση την οποία ασκεί, ως προς το ως άνω απαράδεκτο, το Σύνταγμα που ετέθη σε εφαρμογή από την 15^η Νοεμβρίου 1968, μετά το διεξαχθέν δημοψήφισμα.-

Το άρθρο 107 του τελευταίου τούτου [εν. Σ 1968] καθορίζει την αρμοδιότητα του ΣτΕ, στην οποία περιλαμβάνεται και η ακύρωση, κατόπιν αιτήσεως, των πράξεων των διοικητικών αρχών. Στο δε άρθρο 119 ορίζεται ότι καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή εννόμου προστασίας από δικαστήριο και δύναται ν' αναπτύξει ενώπιον τούτου τις απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του. Οι διατάξεις αυτές, οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στις διατάξεις που εξαιρούνται της αμέσου εφαρμογής, στις οποίες αναφέρεται το αρθρ. Σ 138, τέθηκαν σε ισχύ από την 15^η Νοεμβρίου 1968. Στο άρθρο 136 παρ. 2, όμως, ορίζεται ότι Συντακτικές Πράξεις, οι οποίες εκδόθηκαν μετά την 21^η Απριλίου 1967 και είναι αντίθετες προς το Σύνταγμα, εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι την κατάργησή τους με νόμο. Αλλά, η τελευταία αυτή διάταξη [εν. Σ 136 παρ. 2] θεσπίζει όχι κύρωση, αλλά εξακολούθηση της ισχύος Συντακτικών πράξεων ή των διατάξεων, οι οποίες περιλαμβάνονται σε αυτές, είναι δε αυτονόητο ότι [εν. η ως άνω συνταγματική διάταξη] αναφέρεται στις ήδη ισχυρές και όχι στις ανίσχυρες διατάξεις [εν. των ΣΠ]. Επομένως, εφόσον κατά τα ανωτέρω λεχθέντα (παράγρ. I), οι διατάξεις ΣΠ με τις οποίες θεσπίζεται απαράδεκτο

²⁸ Βλ. σχετ. σχόλιο σε υποσημ. 27.

ασκήσεως προσφυγής ή αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ είναι ανίσχυρες, ως αντιτιθέμενες στην Α' ΣΠ, αυτές δεν περιλαμβάνονται μεταξύ εκείνων των οποίων εξακολουθεί η ισχύς.-

Πέραν όμως και ασχέτως τούτων, εφόσον οι ανωτέρω διατάξεις των άρθρων 107 και 119 ετέθησαν σε ισχύ από την 15^η Νοεμβρίου 1968, στην περίπτωση που θα γινόταν δεκτό ότι, μεταξύ των διατάξεων ΣΠ, των οποίων εξακολουθεί η ισχύς, περιλαμβάνονται και οι διατάξεις που θεσπίζουν το απαράδεκτο των προσφυγών και αιτήσεων ακυρώσεως, θα υφίστατο σύγκρουση μεταξύ περισσότερων διατάξεων του Συντάγματος, οπότε, σύμφωνα προς τα ανωτέρω λεχθέντα (παρ. Ι), επικρατέστερες είναι οι διατάξεις των άρθρων 107 και 119, οι οποίες παρέχουν δικαίωμα δικαστικής προστασίας, ως ανταποκρινόμενες στις θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος και το όλο πνεύμα αυτού.

Ο Σύμβουλος **Διον. Τσιμαράτος** διατύπωσε την ακόλουθη γνώμη: η Α' ΣΠ περιέχει εξαγγελία της Κυβερνήσεως, η οποία ανέλαβε την εξουσία την 21^η Απριλίου 1967 ότι, προς επίτευξη των σκοπών, οι οποίοι διακηρύσσονται στο προοίμιο της ΣΠ, θέλει ασκήσει, πλην της νομοθετικής, και συντακτική εξουσία και καθορίζει τα αρμόδια προς τούτο όργανα καθώς και τον τύπο των πράξεων θεσπίσεως των νέων κανόνων. Εξαγγέλλει επίσης η Κυβέρνηση την κατάρτιση υπ' αυτής νέου Συντάγματος, το οποίο θα έχει ως βάση το ισχύον Σύνταγμα, το οποίο θα κυρωθεί με δημοψήφισμα.-

Από τη βασική αυτή ΣΠ συνάγεται ότι διατηρείται σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952 και η Κυβέρνηση επιφυλάσσει για την ίδια την εξουσία να αναστείλει ή τροποποιήσει διατάξεις του Συντάγματος αυτού με την έκδοση Συντακτικών Πράξεων μέχρι το χρόνο κατά τον οποίο θα τεθεί σε ισχύ το νέο Σύνταγμα. Συνεπώς, εφόσον η Α' Σ.Π. δε διέλαβε τίποτε περί της δικαστικής εξουσίας, παρέμειναν σε ισχύ οι διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν στη λειτουργία της Δικαιοσύνης για την παροχή από ίδια ανεξάρτητα όργανα της Πολιτείας σε όλους δικαστικής προστασίας, η οποία, ως προσδιοριστικό στοιχείο του καθόλου πολιτειακού και κοινωνικού μας καθεστώτος, αποτελεί ανωτέρα συνταγματική αρχή. Η κλιμάκωση άλλωστε συντακτικής και νομοθετικής εξουσίας και πράξεων συντακτικών και νομοθετικών, οι οποίες εκδίδονται με ειδική διαδικασία, από ειδικά όργανα και με ειδικό τύπο, προϋποθέτει δυνατότητα δικαστικού ελέγχου της συμμορφώσεως του κανόνα προς τον υπερκείμενο αυτού και μαρτυρεί βούληση της Α' ΣΠ για τη διατήρηση της δικαστικής προστασίας. Η ΣΠ ΚΔ'/1968 Σ.Π. ανέστειλε για 3 ημέρες την εκ του Συντάγματος ισοβιότητα και μονιμότητα των δικαστικών λειτουργιών και επέτρεψε την απόλυσή

τους με Β.Δ/γμα, για κάποιον από τους λόγους που αυτή όριζε, μετά από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου, κατόπιν έρευνας των περί τούτων στοιχείων. Από την έρευνα των στοιχείων εξυπακούεται αιτιολόγηση της πράξεως απολύσεως ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων, τις οποίες θέτει η ΣΠ. Περαιτέρω, από την αιτιολόγηση εξυπακούεται η δυνατότητα ελέγχου από τα δικαστήρια ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων αυτών. Άλλως, η αποστέρηση οποιασδήποτε μορφής δικαστικού ελέγχου θα εμφάνιζε την εκτελεστική εξουσία ως δικαιοδοτούσα άμα δια της εκδόσεως της πράξεως περί απολύσεως. Κατ' ακολουθίαν, η ρήτρα της ΣΠ ΚΔ', σύμφωνα με την οποία, κατά των πράξεων απολύσεως επί τη βάσει αυτής δε χωρεί προσφυγή ή αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ, ούτε αγωγή επί αποζημιώσει ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων, ισοδυναμεί με αποστέρηση των απολυομένων από οποιαδήποτε δικαστική προστασία σε σχέση με την απόλυση αυτή και βρίσκεται σε αντίφαση προς τον κανόνα που συνάγεται από το περιεχόμενο αυτής της ίδιας της Συντακτικής πράξης. Ιδίως, αντιβαίνει στον κανόνα, ο οποίος διατηρήθηκε σε ισχύ, κατά τα ανωτέρω, με την Α' Συντακτική Πράξη, για την παροχή σε όλους και σε κάθε περίπτωση δικαστικής προστασίας. Ο κανόνας αυτός της Α' ΣΠ είναι εφαρμοστέος ως επικρατέστερος του αντίθετου κανόνα της ΚΔ' ΣΠ, αν και είναι της ίδιας τυπικής δυνάμεως, διότι εκφράζει ανωτέρα και γενική αρχή δικαίου, η οποία ανταποκρίνεται στην κοινή περί δικαίου συνείδηση. Για το λόγο αυτό και το ισχύον από 15 Νοεμβρίου 1968 νέο Σύνταγμα καθιέρωσε τον κανόνα αυτόν στο ειδικό άρθρο 119. Συνεπώς, για τους λόγους αυτούς, η ανωτέρω ρήτρα της ΣΠ ΚΔ' είναι ανίσχυρη και ως εκ τούτου μη εφαρμοστέα και συνεπώς δεν παρακωλύεται εξ αυτής ο έλεγχος της τυπικής και ουσιαστικής νομιμότητας της προσβαλλομένης διοικητικής πράξεως περί απολύσεως του αιτούντος, η οποία εκδόθηκε κατ' εφαρμογή αυτής της ΣΠ [εν. ΚΔ' ΣΠ].

Επί του ζητήματος της ισχύος των Συντακτικών Πράξεων και μετά την ισχύ του νέου Συντάγματος, ο **σύμβουλος Διον. Τσιμαράτος** διατύπωσε την ακόλουθη γνώμη:

Το άρθρο 136 παρ. 2 του νέου Συντάγματος περιέχει μεταβατική διάταξη, η οποία ορίζει ότι Συντακτικά Πράξεις που εκδόθηκαν μετά την 21^η Απριλίου 1967 και είναι αντίθετες προς το Σύνταγμα, εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι της καταργήσεώς τους διά νόμου, πάντως όχι πέραν της εξ ολοκλήρου θέσεως εν ισχύι του Συντάγματος. Η διάταξη αποβλέπει στη διατήρηση της ισχύος Συντακτικών Πράξεων που είναι έγκυρες στο σύνολό τους ή κατά τις επιμέρους διατάξεις τους και συνεπώς δεν ισχυροποιεί τυχόν ακύτως εκδοθείσες ΣΠ ή άκυρες διατάξεις που περιέχονται σε αυτές, προσδίδοντας σ' αυτές εξ υπαρχής κύρος συνταγματικών κανόνων. Η

διάταξη αποβλέπει επίσης να παράσχει προσωρινώς τη δυνατότητα της ρυθμίσεως και εφεξής ορισμένων σχέσεων και καταστάσεων κατά παρέκκλιση από τους νέους συνταγματικούς κανόνες που έχουν εισαχθεί και όχι να διατηρήσει παράλληλο συνταγματικό καθεστώς σε σχέση προς τα θέματα που ρυθμίζουν οι εκδοθείσες ΣΠ. Υπό την έννοια αυτή, η επιτρεπόμενη αντίθεση του περιεχομένου των ΣΠ προς κανόνες του Συντάγματος περιορίζεται σε εκείνους μόνο εξ αυτών, οι οποίοι δεν έχουν χαρακτήρα θεμελιώδους και ανωτέρου κανόνα που καθιερώνει συνταγματική αρχή. Τέτοιου είδους κανόνα, όμως, καθιερώνει το τεθέν σε ισχύ από της δημοσιεύσεως του Συντάγματος άρθρο 119 περί παροχής σε όλους και σε κάθε περίπτωση πλήρους δικαστικής προστασίας, σε συνδυασμό προς το άρθρο 107 του ιδίου Συντάγματος, το οποίο καθιερώνει την αρμοδιότητα του ΣτΕ, χωρίς περιορισμό ή επιφύλαξη ως προς την άσκηση των προβλεπομένων από το άρθρο αυτό ενδίκων μέσων. Κατ' ακολουθία, ρήτρες οι οποίες περιέχονται σε Συντακτικές Πράξεις και αποστερούν εν όλω ή εν μέρει κάποια κατηγορία προσώπων από τη δικαστική προστασία, ακόμη και αν έχουν θεσπισθεί εγκύρως από ΣΠ., έπαυσαν πάντως να ισχύουν από της 15^{ης} Νοεμβρίου 1968, χρονολογία ισχύος του νέου Συντάγματος.-

Περαιτέρω, οι σύμβουλοι Διον. Τσιμαράτος, Οθ. Κυριακός, Γ. Αγγελίδης και Αγ. Σταυρόπουλος, διατύπωσαν τα ακόλουθα:

Η ΣΠ ΚΔ' αναγράφει λόγους, επί τη συνδρομή των οποίων και μόνο συγχωρείται η απόλυση. Οι λόγοι αυτοί αποτελούν όρους της διοικητικής εφαρμογής, οι οποίοι επιτάσσονται από το εφαρμοστέο κείμενο. Συνεπώς, ακόμη κι αν υποθεθεί ότι είναι έγκυρο το απαράδεκτο της προσφυγής κατά τη ΣΠ ΚΔ', ανήκει στο ΣτΕ, κατά την πάγια νομολογία του, ο έλεγχος της τηρήσεως των όρων, δηλαδή της τηρήσεως αυτής καθ' αυτής της ΣΠ. Ο έλεγχος αυτός συνίσταται στην εξακρίβωση ότι τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία ανελέγκτως η διοίκηση έκρινε ως συντρέχοντα, συνιστούν τη νομική έννοια, η οποία περιέχεται σε κάποιον από τους λόγους απολύσεως σύμφωνα με τη Σ.Π. Αυτό θα κριθεί, κατά περίπτωση, από την αιτιολογία της πράξεως απολύσεως.-

Συνεχίζοντας ο σύμβουλος Γ. Αγγελίδης είπε: Η ΣΠ ΚΔ', η οποία εκδόθηκε κατ' επίκληση της ΣΠ Α', υπόκειται στους περιορισμούς, οι οποίοι ετέθησαν με τη ΣΠ Α', στην άσκηση της συντακτικής εξουσίας και δεν μπορούσε να θίξει θεμελιώδεις διατάξεις του διατηρηθέντος σε ισχύ Σ 1952. Η αρχή της ισοβιότητας, η οποία αποτελεί εγγύηση της δικαστικής ανεξαρτησίας, και η ακώλυτη προσφυγή στα δικαστήρια, που είναι μόνα αρμόδια να κρίνουν και περί της τηρήσεως

της αρχής της ιεραρχίας των κανόνων δικαίου, συνιστούν θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος και συνεπώς δεν μπορούσαν να ανασταλούν, κατ' άσκηση της συντακτικής εξουσίας σύμφωνα με την ΣΠ Α'. Το άρθρο 136 του κατά την 15^η Νοεμβρίου 1968 δημοσιευθέντος συνταγματικού κειμένου, δεν περιέχει ρήτρα κυρώσεως των εκδοθεισών ΣΠ. Το άρθρο αυτό παρέτεινε την όποια ισχύ είχαν οι εγκύτως εκδοθείσες ΣΠ και όχι την ισχύ των ΣΠ, οι οποίες είχαν εκδοθεί κατά παράβαση των ορισμών της ΣΠ Α'.-

Η ΣΠ Α'/1967, αν δεν κριθεί ότι περιέχει κανόνες δικαίου, δηλαδή κανόνες αμφιπλεύρως δεσμευτικούς, και αν υποθεθεί ότι θα μπορούσε να τροποποιείται με νεότερες ΣΠ, στο σύνολο του περιεχομένου της, χωρίς κανένα κώλυμα, υποβιβάζεται σε απλή εξαγγελία στιγμιαίων προθέσεων, χωρίς νομική αξία. Υπό ένα καθεστώς τέτοιου είδους, η χώρα ήθελε τεθεί σε ανοργάνωτη αστάθεια και ροή δικαίου.-

Και άλλοτε, άλλες κυβερνήσεις εξέδωσαν ΣΠ, δηλαδή έθεσαν κανόνες αντιτιθέμενους στο εκάστοτε ισχύον Σύνταγμα, χωρίς να το καταλύσουν κατά βάση. Τέτοιου είδους πράξεις εξέδωσαν οι κυβερνήσεις των ετών 1917, 1922, 1935, 1938, 1940. Καμία από αυτές δεν είχε προδηλώσει ότι ασκεί τέτοιου είδους εξουσία, στηριζόμενη απλώς στη δύναμη της επιβολής της. Το έπραξε η κυβέρνηση του 1941, η οποία, αφού ανέλαβε όλως αυτοδυνάμως την εξουσία και μετέβαλε το «Βασίλειον της Ελλάδος» σε «Ελληνική Πολιτεία», θεώρησε αναγκαία τη θέση κάποιων καταστατικών διατάξεων, οι οποίες προσιδίαζαν στο πολίτευμα αυτό.-

Η παρούσα κυβέρνηση, η οποία προήλθε από την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από το στρατό, διορίστηκε από τον ανώτατο άρχοντα της χώρας ενώπιον του οποίου ορκίστηκε, κατά το Σ 1952, και προσέλαβε τον τύπο συνταγματικής νόμιμης κυβέρνησης. Ταυτόχρονα, εξέδωσε και διάταγμα, με το οποίο έθεσε τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας, η οποία προβλέπεται από το ίδιο το Σ και προϋποθέτει την ισχύ του. Το ότι στο διάταγμα δεν περιελήφθη και διάταξη συγκλήσεως της διαλυθείσας Βουλής, αποτελεί συνέχιση του τρόπου ανατροπής της τέως κρατούσας πολιτικής τάξεως.-

Οι λόγοι της αναλήψεως της κυβερνήσεως της χώρας από το στρατό και οι σκοποί της μεταβολής εξαγγέλθηκαν ευθύς αμέσως με τις ρητές δηλώσεις της κυβερνήσεως, στην οποία ο στρατός μεταβίβασε την αναληφθείσα εξουσία. Η ΣΠ Α', η οποία εκδόθηκε μετά από 15 ημέρες από τη μεταβολή, εκφράζει την αποκρυστάλλωση των μέσων πραγματοποιήσεως των κυβερνητικών σκοπών.-

Η πράξη δεν περιέχει μόνο κανόνες αρμοδιότητας οργάνων. Παρέχει καταστατικούς κανόνες περιεχομένου των εξουσιών των οργάνων τούτων και αναγγελία αναθεωρήσεως του Συντάγματος, την οποία η κυβέρνηση επεφύλαξε στον εαυτό της. Έτσι με τη Συντακτική αυτή Πράξη:

α. ορίζονται οι λόγοι της επελθούσης μεταβολής και οι στόχοι, στους οποίους αποβλέπουν οι φορείς της,

β. διατηρείται το Σύνταγμα του 1952, οριζόμενο ρητώς ως ισχύον, στο μέτρο κατά το οποίο συμβιβάζεται προς τους λόγους της μεταβολής και δεν εμποδίζει την πραγματοποίηση των σκοπών της,

γ. συντάσσεται, κατά τα λοιπά, η πολιτεία και, υπό την υπόθεση ότι θα απαιτηθεί η έκδοση νόμων, οι οποίοι συμπορεύονται προς το Σύνταγμα ή αποκλίνουν από αυτό, ορίζονται όργανα ασκήσεως νομοθετικής και συντακτικής εξουσίας. Η δε συντακτική εξουσία έχει προσλάβει ήδη το χαρακτήρα της συντεταγμένης εξουσίας,

δ. βεβαιώνεται ότι χρήζουν και μόνιμης μεταβολής οι κείμενες συνταγματικές διατάξεις, αλλά η κυβέρνηση δηλώνει ρητώς ότι δε θα θιγούν οι θεμελιώδεις διατάξεις του ισχύοντος Συντάγματος.-

Τα τέσσερα αυτά τμήματα της ΣΠ Α' αποτελούν οργανικώς ενιαίο σύνολον, την συνοχή του οποίου δεν αλλοιώνει η διαίρεση του κειμένου σε προοίμιο και άρθρα, τα οποία άλλωστε δεν κατετάγησαν κατά νομοτεχνικώς ορθή σειρά. Με τη ΣΠ Α'/1967, η κυβέρνηση έταξε στη χώρα και την ίδια [εν. την κυβέρνηση] προσωρινό καταστατικό χάρτη, ίδρυσε νέα «νομιμότητα», στην οποία υποτάσσεται. Με τη ΣΠ Α', η χώρα ετέθη υπό καθεστώς κράτους νόμου, το οποίο συνεπάγεται, υπό τον μη θιγόντα δικαστικό έλεγχο, ιεραρχία των κανόνων δικαίου, και, υπό καθεστώς κράτους δικαίου, το οποίο συνεπάγεται δέσμευση και αυτού του ίδιου του νομοθέτη. Αποτρέπεται δε η ακατάπαυστη ροή και αστάθεια του δικαίου, γι' αυτό και τα έργα της «συντεταγμένης» συντακτικής εξουσίας θα τελούν υπό τους κανόνες, οι οποίοι ετέθησαν με τη ΣΠ Α'.

Έγινε ρητή δήλωση, με τη ΣΠ Α', ότι διά της αναθεωρήσεως δεν πρόκειται να θιγούν θεμελιώδεις διατάξεις και αυτό, κατά λογική ακολουθία, αφορά και στα έργα της «συντεταγμένης» συντακτικής εξουσίας. Εάν ήταν διαφορετική η κατάσταση, θα ήταν εντελώς

περιττή η έκδοση της Σ.Π Α' και η συντακτική εξουσία θα ασκούσαν εκάστοτε χωρίς δέσμευση και χωρίς κανόνες.-

Το ΣτΕ αναζήτησε και βρήκε και άλλοτε τη «νομιμότητα» κυβερνήσεων όχι στην τήρηση των κανόνων του κρατούντος, κατά κανόνα, κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, αλλά στο γεγονός του διορισμού και της ορκωμοσίας τους από το συνταγματικό ανώτατο άρχοντα και σε απροσδιόριστες δηλώσεις περί αποκαταστάσεως της νομιμότητας, της ισοπολιτείας και του κράτους δικαίου. Και το ΣτΕ αναγνώρισε σ' αυτές τις κυβερνήσεις απεριόριστη κοινή νομοθετική εξουσία και περιορισμένη συντακτική εξουσία, για την εκπλήρωση του πολιτικού σκοπού τους, και μάλιστα χωρίς διάκριση, εάν με τις Συντακτικές τους Πράξεις παραβιάζονται και θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος που δεν είχε καταλυθεί εξ ολοκλήρου.

Κατά συνέπεια, το ίδιο πρέπει να αναγνωριστεί και στην παρούσα κυβέρνηση, η οποία ίδρυσε την δική της νομιμότητα. Και ως προς μεν την παρέκκλιση από μη θεμελιώδεις διατάξεις, αυτή μπορεί να γίνει ελεύθερα κατ' άσκηση της «συντεταγμένης» συντακτικής εξουσίας. Όσον αφορά, όμως, τις παρεκκλίσεις από τις θεμελιώδεις διατάξεις, η έκδοσή τους θα πρέπει να ελεγχθεί υπό τα κριτήρια της επιτακτικής ανάγκης, η οποία απορρέει από την επελθούσα μεταβολή και του αναποφεύκτου, ως προς την εκπλήρωση των σκοπών της. Τέτοιου είδους πράξεις [εν. πράξεις που παρεκκλίνουν από τις θεμελιώδεις διατάξεις, πλην όμως η παρέκκλιση δικαιολογείται από λόγους επιτακτικής ανάγκης που απορρέει από την κυβερνητική μεταβολή ή επιβάλλονται για την εκπλήρωση των κυβερνητικών σκοπών] θα μπορούσαν να κριθούν από την έκδοσή τους ως έγκυρες και ισχυρές και να διατηρήσουν την ισχύ τους, κατ' αρχήν, δυνάμει του άρθρου 136 του δημοσιευθέντος συνταγματικού κειμένου. Αλλά τούτο μπορεί να γίνει μετά την καταφατική λύση του θέματος της ανάγκης της εκδόσεώς τους, η οποία συναρτάται τόσο προς το περιεχόμενο των υπό κρίση πράξεων όσο και προς το χρόνο της θεσπίσεώς τους.-

Περαιτέρω οι Σύμβουλοι Γ. Σπυρόπουλος και Οθ. Κυριακός διατυπώνουν την εξής μειοψηφία:

Κατά την εκδοχή η οποία έγινε δεκτή, ότι προβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση συγκεκριμένος λόγος περί ακυρότητας της προσβαλλομένης πράξεως απολύσεως, επειδή αυτή εκδόθηκε χωρίς προηγούμενη έρευνα των στοιχείων περί του αιτούντος, την οποία έρευνα επιβάλλει ρητώς η ΚΔ' ΣΠ, ο λόγος, αυτός παραδεκτώς προβαλλόμενος, επειδή ανάγεται σε

παράβαση όρου της ΣΠ, είναι βάσιμος, διότι δεν προκύπτει, όπως έπρεπε, ούτε από την προσβαλλόμενη πράξη ούτε από το φάκελο της υποθέσεως ότι έγινε τέτοιου είδους έρευνα.

Ακολούθως **ο Σύμβουλος Γ. Αγγελίδης** διατυπώνει την εξής γνώμη:

Από τη ρήτρα της έρευνας των στοιχείων σχετικά με καθένα από τους δικαστές προκύπτει σαφώς η υποχρέωση της ακροάσεως του ενδιαφερομένου διότι, στα «περί τούτου στοιχεία» περιέχεται, κατά την αληθή έννοια της ΣΠ, και η έκθεση των απόψεών του επί των στοιχείων τα οποία έχουν συλλεγεί από τη διοίκηση. Αυτή είναι η έννοια της ρήτρας κατά την πρόθεση του συντακτικού νομοθέτη. Το βραχύ της προθεσμίας δεν κωλύει την εφαρμογή της, διότι και αυτό σταθμίστηκε από το νομοθέτη.-

Ο Σύμβουλος Απ. Παπαλάμπρου διατύπωσε τη γνώμη ότι, κατά την έννοια της ΚΔ' ΣΠ, δεν επιβάλλεται η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου περί απολύσεως δικαστικού λειτουργού να περιέχει ειδική αιτιολογία, αναφερόμενη σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά. Επομένως, αυτή η απόφαση δεν είναι ελεγκτή από το ΣΤΕ για έλλειψη τέτοιου είδους αιτιολογίας. Εάν όμως η απόφαση αυτή φέρει ειδική αιτιολογία και επικαλείται συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, μπορεί το ΣΤΕ να ελέγξει εάν τα περιστατικά αυτά εμπίπτουν σε κάποιον από τους λόγους απολύσεως, οι οποίοι καθορίζονται στην ΚΔ' ΣΠ. Δηλαδή, μπορεί το ΣΤΕ να ελέγξει την ορθότητα του νομικού χαρακτηρισμού των ρηθέντων περιστατικών, δηλαδή της υπαγωγής αυτών [ενν. των περιστατικών] στις έννοιες, με τις οποίες η ΚΔ' ΣΠ προσδιορίζει τους λόγους απολύσεως των δικαστικών λειτουργών.-

Ο Σύμβουλος Ηλ. Γλυκοφρύδης διατύπωσε τη γνώμη του επί της υποθέσεως ως εξής:

Η Κυβέρνηση η οποία προήλθε από την Επανάσταση της 21^{ης} Απριλίου 1967 άσκησε εγκύρως συντακτική εξουσία, ως προς την οποία δεν νοείται αυτοπεριορισμός.-

Συντακτικές πράξεις, οι οποίες εκδόθηκαν από την ανωτέρω Κυβέρνηση και διατηρήθηκαν σε ισχύ σύμφωνα με το αρθρ. 136 παρ. 2 του Σ 1968, καθ' όσον αποκλείουν την αίτηση ακυρώσεως, έχουν την έννοια ότι δεν απαγορεύουν αυτό το ένδικο μέσο για παράβαση όρου ή τύπου αυτής της ίδιας της ΣΠ, σύμφωνα με όσα παγίως δέχεται η νομολογία αυτού του Δικαστηρίου ή για παράβαση της προγενέστερης νομοθεσίας καθ' όσον [ενν. η προγενέστερη νομοθεσία] δεν καταργείται με τη ΣΠ. Υπό την αντίληψη αυτή, είναι μοιραίως ελεγκτή και η υπαγωγή στη ΣΠ των πραγματικών περιστατικών που έγιναν δεκτά και ο συναφής έλεγχος περί της ακριβείας αυτών.-

Με αυτήν την ερμηνεία και αυτή τη διαμόρφωση σε τελική ανάλυση το अपαράδεκτο που προκύπτει από τις Συντακτικές Πράξεις παρέχει δικαστική προστασία στον πολίτη, ο οποίος κρίνεται και ακούγεται τελικώς από ανεξάρτητο δικαστή. Συνεπώς, οι λόγοι ακυρώσεως περί παραβάσεως υπερτέρων αρχών του δικαίου του πολιτισμένου κόσμου ή σχετικών διεθνών συμβάσεων, εξαιτίας της ελλείψεως ακροάσεως ή δικαστικής προστασίας του διωκόμενου πολίτη, οι οποίες άλλωστε αρχές απορρέουν προ παντός και από το Ελληνικό δίκαιο, είναι απορριπτέοι, ως ερειδόμενοι επί πεπλανημένης προϋποθέσεως. Ενώ, εξάλλου, πρέπει να ελεγχθεί η απόλυση των αιτούντων από την άποψη της παραβάσεως αυτών των ίδιων των Συντακτικών Πράξεων υπό την εκτεθείσα έννοια, δηλαδή της υπαγωγής των αποδιομένων παραπτωμάτων στη Συντακτική Πράξη και του υποστατού αυτών.-

Έτσι, κλείνει η υπόθεση του Αντωνίου Φλώρου. Η δικτατορία των συνταγματαρχών επιχαίρει, γιατί ελπίζει σε παρόμοια «επιτυχή» έκβαση στις επερχόμενες δίκες των απολυμένων δικαστών. Άραγε το καθεστώς έλαβε γνώση των μειοψηφιών που εκφράστηκαν στη διάσκεψη ή «επαναπαύθηκε» με την απορριπτική απόφαση Αντωνίου Φλώρου;

Οι υποθέσεις των είκοσι ενός απολυμένων δικαστικών λειτουργών ενώπιον του ΣτΕ

Πριν την εξέταση των υποθέσεων των υπολοίπων είκοσι ενός απολυμένων δικαστικών λειτουργών στο ΣτΕ, επιβάλλεται η σύντομη αναφορά σε μία άλλη υπόθεση, η οποία εξηγεί, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη,²⁹ τη «νομολογιακή στροφή» του ΣτΕ στις «δίκες των δικαστών». Πρόκειται για την αίτηση ακυρώσεως του εισαγγελέα Πρωτοδικών Αθ. Τρίπα κατά της αρνήσεως του Υπουργού Δικαιοσύνης να τον διορίσει δικηγόρο, μετά την απόλυσή του βάσει της ΣΠ ΚΔ'.³⁰ Η ΟΛΣτΕ 1450/1969 αποφαινεται ότι ο διορισμός απολυθέντος δικαστικού λειτουργού σε

²⁹ Αγγελίδης, Γ. (1978, σ. 48), όπ. παραπ. Πικραμένος, Μ. (2002, σ. 169-170), όπ. παραπ.

³⁰ Οι νεότεροι δικαστικοί λειτουργοί, οι οποίοι απολύθηκαν χωρίς να θεμελιώνουν συνταξιοδοτικά δικαιώματα, ζήτησαν να διορισθούν δικηγόροι, σύμφωνα με το αρθρ. 11 του Ν.Δ. 3520/1956, που όριζε ότι οι εξερχόμενοι της δικαστικής υπηρεσίας, εκτός όσων έχουν απολυθεί λόγω παραπτώματος μπορούν να

θέση δικηγόρου κωλύεται μόνο σε περίπτωση απολύσεως λόγω πειθαρχικού παραπτώματος και αφού προηγηθεί η τήρηση της προβλεπόμενης από το νόμο πειθαρχικής διαδικασίας και κάνει δεκτή την αίτηση ακυρώσεως του Τρίπα, διότι η συντελεσθείσα απόλυση, με βάση την ΚΔ', έχει ήδη κριθεί ότι φέρει το χαρακτήρα δυσμενούς διοικητικού μέτρου και όχι πειθαρχικής ποινής (ΟΛΣΤΕ).³¹ Αμέσως μετά, το καθεστώς «απαντά» με την έκδοση του Ν.Δ. 192/1969, με το οποίο καθιερώνει νέο κώλυμα διορισμού σε θέση δικηγόρου για τους απολυμένους δικαστικούς λειτουργούς, εκτός από το πειθαρχικό παράπτωμα και «*επί πάσης περιπτώσεως επιβολής ... οιασδήποτε διοικητικού μέτρου δι' ελλείψεως νομιμοφροσύνης ή ηθικού κύρους, θεσπισθέντος δυνάμει οιασδήποτε ειδικής νομοθετικής πράξεως...*». Το καθεστώς επιθυμεί εκτός από την υπηρεσιακή και τη «φυσική» εξόντωση των απολυμένων, αλλά ο συντάκτης του Ν.Δ. 192/1969, καθηγητής του διοικητικού δικαίου, Ηλίας Κυριακόπουλος, δεν υπολογίζει αρκετά καλά τις επιπτώσεις του νομοθετήματός του.

Στις αιτήσεις και τα υπομνήματα των είκοσι ενός απολυθέντων προβάλλονται, κατά βάση, οι ίδιοι λόγοι και η ίδια επιχειρηματολογία, που διαβάζουμε και στα δικόγραφα του Αντωνίου Φλώρου, τα οποία αναλύθηκαν στο σχετικό ως άνω κεφάλαιο.³² Αρκετοί από τους αιτούντες επισημαίνουν ότι η κυβέρνηση μπορεί να εκδίδει εγκύρως ΣΠ μόνο για ζητήματα επείγουσας και εξαιρετικής ανάγκης, τη συνδρομή των οποίων ελέγχει το ΣτΕ προκειμένου να κρίνει την εγκυρότητα των Συντακτικών αυτών Πράξεων. Επισημαίνεται η ανάγκη οριοθέτησης της συντακτικής εξουσίας του καθεστώτος, ακόμη και με αναδρομή σε ιστορικά και νομολογιακά

διορίζονται δικηγόροι και μετά τη συμπλήρωση του 50^{ου} έτους της ηλικίας τους. Ο Υπουργός αιτιολόγησε την άρνησή του επικαλούμενος ότι «*συντρέχει εν προκειμένω, καθ' όσον αφορά τον αιτούντα, το υπό του Νόμου (άρθρον 21 παρ. 6 Ν.Δ/γμα 3026/1954 αρθρ. 11 παρ. 1 Ν.Δ. 3520/56) θεσπιζόμενον κώλυμα διορισμού ως δικηγόρων των ένεκα παραπτώματος απολυθέντων εκ της δημοσίας υπηρεσίας*».

³¹ Αξίζει να υπογραμμισθεί η εξής σκέψη της ΟΛΣΤΕ 1450/1996: «*...Άλλως τε, εις το υπό της ως άνω Σ.Π ΚΔ'/1968 θεσπισθέν δυσμενές διοικητικόν μέτρον της απολύσεως δικαστικών λειτουργών, δεν δύναται να προστεθή, ερμηνευτικώς, και έτερον δυσμενές μέτρον, οίον είναι το κώλυμα διορισμού εις θέσιν δικηγόρου των ούτω απολυθέντων, εφ' όσον αυτή αυτή η Συντακτική Πράξις διά των διατάξεών της, δεν προέβλεψε ρητώς και περί τούτου...*».

³² Τα δικόγραφα Αντωνίου Φλώρου αποτέλεσαν χρήσιμα υποδείγματα και για τους λοιπούς αιτούντες. Βλ. Μαργέλλος, Δ. (1981). *Η Ελληνική Δικαιοσύνη: κατάστασις-προβλήματα*, σ. 293.

προηγούμενα.³³ Τέλος, προβάλλονται κάποιες πλημμέλειες σχετικώς με τη διαδικασία που τηρήθηκε κατά την υπογραφή και τη δημοσίευση της ΚΔ' ΣΠ, κατά τη λήψη της απόφασης του ΥΣ και κατά την έκδοση του Β.Δ/τος των απολύσεων.³⁴

Αξίζει να σημειωθεί ένας λόγος ακυρώσεως που προβάλλεται από κάποιους αιτούντες (δεν είχε προβληθεί ρητώς από τον Αντ. Φλώρο) και ο οποίος προβληματίζει ιδιαιτέρως τους δικαστές προκαλώντας μάλιστα και τη διατύπωση «μειοψηφίας» εκ μέρους του προέδρου και επτά συμβούλων, όπως εκτίθεται στο πιο κάτω σχετικό κεφάλαιο των μειοψηφιών. Προβάλλεται ότι η ΣΠ ΚΔ' δημοσιεύθηκε στο με αριθμ. 118 φύλλο της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως της 28^{ης} Μαΐου 1968 (τ. Α'), το οποίο κυκλοφόρησε την επομένη. Στην πραγματικότητα, το φύλλο αυτό θυροκολλήθηκε την ίδια ημέρα όχι σε εργάσιμη ώρα, αλλά την 9.45 νυκτερινή. Οι αιτούντες ισχυρίζονται ότι η ΚΔ' ΣΠ άρχισε να ισχύει από την 29^η Μαΐου 1969 σύμφωνα με ΑΚ 241 επ. Δεδομένου, όμως, ότι η με αριθμό 94 απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου για τις απολύσεις ελήφθη τις πρωινές ώρες της 28^{ης} Μαΐου 1968, η εν λόγω πράξη του ΥΣ είναι μη νόμιμη και άκυρη, αφενός γιατί εκδόθηκε από αναρμόδιο όργανο και αφετέρου γιατί δεν είχε έρεισμα σε νομοθετική διάταξη και μάλιστα σε διάταξη αυξημένης τυπικής ισχύος. Οι αιτούντες ισχυρίζονται ότι η δημοσιευθείσα μεταγενεστέρως ΣΠ ΚΔ' δεν μπορεί να καταστήσει αναδρομικώς αρμόδιο το ΥΣ και να ισχυροποιήσει την εξ υπαρχής μη νόμιμη και άκυρη πράξη του. Κατά συνέπεια, το προσβαλλόμενο Β.Δ. των απολύσεων πρέπει να κριθεί ακυρωτέο γιατί βασίζεται σε άκυρη πράξη.

Η συζήτηση των αιτήσεων αρχίζει το Σάββατο, 14 Ιουλίου 1967 και συνεχίζεται έως την Τρίτη, 17 Ιουλίου 1969, ενώπιον της πλήρους Ολομέλειας. Οι Εισηγητές των διαφόρων υποθέσεων (Απ. Παπαλάμπρου, Ηλ. Καμπίτσης, Δημ. Τσιροπινάς και Κων/νος Δάρας), εισηγούνται, κατ' αρχήν, την απόρριψη όλων των αιτήσεων αναφερόμενοι στη νομολογία ΟΛΣτΕ 503/1969. Κατόπιν, λαμβάνουν το λόγο οι πληρεξούσιοι δικηγόροι και μερικοί από τους αιτούντες. Ακολουθεί η διάσκεψη.

Στη διάσκεψη της 20ης Ιουνίου 1969 συζητούνται και επιλύονται τα τυπικά ζητήματα, σχετικώς με το κύρος της ΣΠ ΚΔ'. Την επομένη, στις 21 Ιουνίου 1969, οι σύμβουλοι απασχολούνται με τα ουσιαστικά ζητήματα που θέτουν οι αιτήσεις. Σε μία ολιγόλεπτη διακοπή της διασκέψεως, ο γραμματέας του ΣτΕ ανακοινώνει στον πρόεδρο τηλεφώνημα του αντιπροέδρου της κυβερνήσεως,

³³ Βλ. Μαργέλλος, Δ. (1981, σ. 296-297), όπ. παραπ..

³⁴ Βλ. Πρόσθετοι Λόγοι Κων/νου Αναγνωστόπουλου, 28.5.1968 (ΓΑΚ, αταξινόμητο υλικό ΣτΕ)· Αγγελίδης, Γ. (1978, σ. 37), όπ. παραπ.· Πικραμένος, Μ. (2002, σ.171-172), όπ. παραπ.

με το οποίο ο Στ. Παττακός, παρακαλεί να διακοπεί η διάσκεψη για να κατέβουν στο γραφείο του οι σύμβουλοι Γ. Μαραγκόπουλος και Γ. Αγγελίδης. Κατά τη συνάντηση που ακολουθεί, ο Παττακός μετέρχεται πολλών «μέσων» προκειμένου να πείσει τους συμβούλους να μεταβάλουν τις απόψεις τους, ώστε να «αντιστραφεί» το κλίμα που φαίνεται να διαμορφώνεται υπέρ της δικαίωσης των απολυθέντων, σύμφωνα με πληροφορίες που προφανώς έχει ο αντιπρόεδρος. Η συνάντηση κλείνει με την εξής φράση του Γ. Μαραγκόπουλου: *«Να μην αμφιβάλλετε, κύριε αντιπρόεδρε, πως οι σύμβουλοι της Επικρατείας, κρίνοντας σύμφωνα με το νόμο, εκπληρώνουνε εθνικό καθήκον, γιατί διαπνέονται από το αίσθημα των υποχρεώσεών τους προς το Έθνος...»*.³⁵

Οι αποφάσεις ΟΛΣΤΕ 1811-1830: Δεκτές.

Οι αποφάσεις ΟΛΣΤΕ 1811-1830 κρίνουν ότι οι πράξεις απόλυσης των είκοσι ενός δικαστικών λειτουργών είναι άκυρες λόγω μη τήρησης του ουσιώδους όρου της ΚΔ' ΣΠ περί προηγουμένης ακροάσεως.³⁶

Η αιτιολογία των ιστορικών αυτών αποφάσεων διαλαμβάνει κατά λέξη τα εξής: *«Επειδή το δικαίωμα ακροάσεως παντός κρινομένου προσώπου, αποτελεί γενικωτέραν και θεμελιώδη αρχήν του δικαίου, διασφαλίζουσιν το στοιχειώδες δικαίωμα υπερασπίσεως, και εφαρμοστέαν κατ' αρχήν εν πάση ευνομουμένη Πολιτεία. Λαμβανομένης υπ' όψιν της τοιαύτης γενικής εφαρμογής του κανόνος τούτου, δεν δύναται να συναχθή αποκλεισμός της εφαρμογής αυτού εκ της σιωπής της ΚΔ' ΣΠ περί του θέματος της ακροάσεως. Τουναντίον, σταθμιζομένου του άκρως επαχθούς χαρακτήρος του εν τη Συντακτική Πράξει ΚΔ' προβλεπομένου μέτρου της απολύσεως ισοβίων δικαστικών λειτουργών και δη διά τους εν αυτή προβλεπομένους σοβαρούς λόγους απολύσεως, ως και της εν τη αυτή Συντακτική Πράξει ΚΔ' ενυπαρχούσης ρητής αξιώσεως όπως ενεργηθή προ της απολύσεως, έρευνα των στοιχείων των αναφερομένων εις τους κρινομένους δικαστικούς λειτουργούς, συνάγεται κατά κρίσιν του δικαστηρίου τούτου, ότι εν τη Συντακτική Πράξει ΚΔ' ενυπάρχει επιταγή όπως το δικαίωμα παντός κρινομένου όπως τύχη και απλής έστω ακροάσεως πριν ή αποφασισθή η απόλυσίς του παραμείνη σεβαστόν και απαραβίαστον...»*. Στην αιτιολογία

³⁵ Αγγελίδης, Γ. (1978), όπ. παραπ., σ. 39-43.

³⁶ Σημειώνεται ότι κάποιες αποφάσεις (π.χ. 1814) διαλαμβάνουν και περί του λόγου ακυρώσεως που αναφέρεται στη δημοσίευση της ΚΔ' ΣΠ στην ΕτΚ και περί των λόγων ακυρώσεως που προβάλλουν διάφορες πλημμέλειες κατά τη διαδικασία εκδόσεως των προσβαλλομένων πράξεων. Οι λόγοι αυτοί απορρίπτονται.

γίνεται μνεία του Ν. Δ 192/29.8.1969, «*θεσπισθέντος εν όψει άλλων συνεπειών της κατ' εφαρμογήν της ΚΔ' ΣΠ απολύσεως*», δια του οποίου όμως «*εκδηλούται νέα νομοθετική βούλησις αναγνωρίζουσα εις την απόλυσιν ταύτην πειθαρχικήν χροιάν, ης ένεκα κατ' εξοχήν επιβάλλεται η ακρόασις*». Η απόφαση δέχεται ότι η επιταγή της προηγουμένης ακροάσεως ενυπάρχει στην ΚΔ' ΣΠ είτε ως αυτοτελής είτε ως τμήμα της ρητώς προβλεπομένης «ερεύνης των περί των κρινομένων δικαστικών λειτουργών υπαρχόντων στοιχείων» και δε δύναται να αποδοθεί βούληση καταργήσεως του θεμελιώδους αυτού δικαιώματος ειδικώς εις βάρος των δικαστικών λειτουργών δυνάμει της ΚΔ' ΣΠ. Τέλος, η απόφαση δέχεται ότι η «βραχεία προθεσμία» της αναστολής της δικαστικής ισοβιότητας δεν αποτελεί πρόσκομμα στη λύση που δίνεται εν προκειμένω, διότι και εντός της προθεσμίας αυτής θα ήταν δυνατή η πραγματοποίηση μιας απλής έστω ακροάσεως «*ιδία εάν αύτη περιωρίζετο εις εκείνα μόνον τα πρόσωπα, καθ' ων προέκυψαν κατ' αρχήν επιβαρυντικά στοιχεία*».

Πρόκειται περί σαφούς νομολογιακής στροφής σε σχέση με την απόφαση του αρεοπαγίτη Αντωνίου Φλώρου (ΟΛΣΤΕ 503/1969). Το ερευνητικό ερώτημα παραμένει και ζητά απαντήσεις.

Οι μειοψηφίες στις αποφάσεις ΟΛΣΤΕ 1811-1830.

Την 20^η και 21^η Ιουνίου 1969 συντάσσονται δύο διαφορετικά Πρακτικά Διασκέψεως με πανομοιότυπο όμως περιεχόμενο, διότι διαφέρουν ελαφρώς οι δικαστικές συνθέσεις.³⁷

Ο πρόεδρος και οι σύμβουλοι Γ. Σπυρόπουλος, Γ. Μαραγκόπουλος, Διον. Τσιμαράτος, Όθ. Κυριακός, Γ. Αγγελίδης, Άγ. Σταυρόπουλος και Δ. Τσιροπινάς μειοψηφούν στη σκέψη της αποφάσεως, η οποία αναφέρεται στο χρόνο ενάρξεως της ΚΔ' ΣΠ. Φρονούν ότι η έναρξη της ουσιαστικής ισχύος της ΣΠ ΚΔ', από την οποία και μόνο μπορούσε, κατ' εφαρμογή της, να ληφθεί η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου περί απολύσεως των δικαστικών λειτουργών, όπως συνάγεται από το συνδυασμό των άρθρων 1 παρ. 1 και 3 της εν λόγω ΣΠ, συμπίπτει προς την ημέρα ενάρξεως της τριήμερης προθεσμίας, κατά τη διάρκεια της οποίας ανεστάλη η ισοβιότητα και η μονιμότητα των δικαστικών λειτουργών. Η τριήμερη αυτή προθεσμία, σύμφωνα προς το ΑΚ

³⁷ Στη διάσκεψη του πρώτου Πρακτικού συμμετέχει ο σύμβουλος Γ. Κοντογιάννης και ο πάρεδρος Ηλ. Ντόκας, ενώ στη διάσκεψη του δεύτερου Πρακτικού συμμετέχει ο σύμβουλος Δ. Καλοδούκας (αντί του Γ. Κοντογιάννη) και ο πάρεδρος Ν. Παναγιωτάτος (αντί του Ηλ. Ντόκα).

241 παρ. 1, το οποίο εφαρμόζεται και στην προκειμένη περίπτωση, άρχισε να τρέχει από την επομένη της δημοσίευσής της ΣΠ ΚΔ' στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, δηλαδή από την 29^η Μαΐου 1968. Συνεπώς, η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου, με την οποία αποφασίστηκε η απόλυση των αιτούντων δικαστικών λειτουργών, η οποία ελήφθη την 28^η Μαΐου 1968, δηλαδή πριν από την έναρξη της ουσιαστικής ισχύος της ΚΔ' ΣΠ, εκδόθηκε χωρίς νόμιμο έρεισμα. Συνεπώς, και το προσβαλλόμενο Β.Δ/γμα έπρεπε να ακυρωθεί προεχόντως επειδή ερείδεται επί της ως άνω ακύρωσης αποφάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου.

Οι σύμβουλοι Γ. Μαραγκόπουλος, Διον. Τσιμαράτος, Όθων Κυριακός και Άγις Σταυρόπουλος αναφέρονται στις μειοψηφίες τους, τις οποίες διατύπωσαν στο Πρακτικό της αποφάσεως 503/1969, ως προς τα γενικότερα ζητήματα που λύθηκαν με την εν λόγω απόφαση και στα οποία εμμένει και η ήδη ληφθείσα απόφαση.

Ο σύμβουλος Γ. Αγγελίδης αναφέρεται προεχόντως στη μειοψηφία του κατά την έκδοση της με αριθμ. 503/1969 αποφάσεως.

Οι σύμβουλοι Ν. Μπουρόπουλος, Αλ. Δήμιτσας, Απ. Παπαλάμπρου, Άγγ. Ιατρίδης, Π. Δεδόπουλος, Ηλ. Καμπίτσης, Αθ. Τσούτσος και Κ. Δάρας μειοψηφούν και έχουν τη γνώμη ότι, όπως κρίθηκε και με την απόφαση ΟλΣΤΕ 503/1969, η κλήση προς ακρόαση ή παροχή εξηγήσεων δεν αποτελεί όρο που τάσσεται ή θα μπορούσε να συναχθεί από τη ΣΠ ΚΔ' για την απόλυση. Συνεπώς, ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο προβάλλεται ότι δεν προηγήθηκε τέτοιου είδους κλήση, δεν είναι παραδεκτός, εν όψει της διατάξεως του άρθρ. 1 παρ. 3 της εν λόγω ΣΠ, σύμφωνα με την οποία δε χωρεί προσφυγή ή αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣΤΕ κατά των πράξεων απολύσεως οι οποίες εκδόθηκαν επί τη βάση αυτής της ΣΠ.

Ο σύμβουλος Ηλ. Γλυκοφρύδης διαφωνεί προς την επικρατήσασα γνώμη, προς την οποία θα θεωρούσε τον εαυτό του υποχρεωμένο να προσχωρήσει, εάν αυτή δεν συγκέντρωνε αυτοδύναμη πλειοψηφία, καθόσον αυτή βρίσκεται σχετικώς εγγύτερα προς τις δικές του αντιλήψεις για τους εξής λόγους: Καταρχήν, οι υπό κρίση υποθέσεις, λόγω της ιδιαίτερης σπουδαιότητάς τους, θα έπρεπε να εξετασθούν με μεγαλύτερη ευρύτητα, δηλαδή κυρίως υπό το πνεύμα της επισταμένης έρευνας του υποστατού των κατηγοριών που αποδόθηκαν στους απολυθέντες. Δηλαδή, κατά την ορθή έννοια της ΣΠ ΚΔ', η έρευνα των στοιχείων αποτελεί όρο και προϋπόθεση της εφαρμογής της εν λόγω ΣΠ, όπως εξέθεσε στη μειοψηφία του, επί της οποίας η απόφαση ΣΤΕ 503/1969 (Φλώρου).-

Εάν εφαρμοζόταν η γνώμη του αυτή, σύμφωνα με τους γνωστούς κανόνες του ακυρωτικού ελέγχου, θα ικανοποιείτο, κατά πρώτον, το ουσιαστικό δίκαιο, το οποίο, πάντοτε μεν και ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπως η συγκεκριμένη, δε θα πρέπει να παραβλέπεται κατά βάση μέσω της στενής ερμηνείας των οποιονδήποτε νομικών απαγορεύσεων ή διατυπώσεων. Κατά δεύτερον, θα εξυπηρετείτο το γενικότερο συμφέρον της δικαιοσύνης και θα δίνονταν αμέσως η ευκαιρία εκατέρωθεν ουσιαστικής εκκαθάρισεως της υπηρεσιακής θέσεως των αιτούντων και της διατηρήσεως στην υπηρεσία των πράγματι ανεπιλήπτων μεταξύ των απολυθέντων, μέσω του ευρέως ακυρωτικού ελέγχου και υπό τις εγγυήσεις της ανεξάρτητης δικαστικής κρίσης.-

Η αντίληψη αυτή δεν είναι καινοφανής, εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι το ΣτΕ υπό καθεστώς ομοίας προς την παρούσα απαγορεύσεως της αιτήσεως ακυρώσεως, δέχθηκε και εξέτασε λόγο περί καταχρήσεως εξουσίας, προϋποθέτοντα ουσιαστική κρίση. Δε συντρέχει κανένας λόγος απομακρύνσεως στην υπό κρίση περίπτωση από το παράδειγμα ορθής νομολογιακής τοποθέτησης που προκύπτει από την αξιοσημείωτη αυτή απόφαση.-

Δεν είναι ενδεδειγμένη η γνώμη που επικράτησε, περιοριζόμενη σε απλή τυπική ακύρωση και μη επιλύουσα το ανακύψαν ουσιαστικό ζήτημα, αν και εξηνέχθη μετά από εξαντλητική και αυτοπρόσωπη ακρόαση των ενδιαφερομένων επ' ακροατηρίου και επί της ουσίας των κατηγοριών που τους αποδόθηκαν, η οποία αυτή και μόνη [εν. η επ' ακροατηρίου ακρόαση] θα μπορούσε να θεωρηθεί (όπως εξέθεσα και στη μειονοψηφία μου επί της υποθέσεως Φλώρου), ότι καλύπτει την έλλειψη και διοικητικής ακροάσεως, όπως γίνεται δεκτό και επί των συνήθων πειθαρχικών διώξεων (Πρβλ. μεταξύ άλλων ΣτΕ 643/1953, σύμφωνα με την οποία παράλειψη κλητεύσεως σε απολογία αναπληρώνεται και δια μόνης της υποβολής αναφοράς η οποία περιέχει τις δικαιολογίες του διωκομένου). [Η επικρατήσασα άποψη δεν είναι ενδεδειγμένη] διότι είτε παραγνωρίζει τελείως τους προσημειωθέντες βασικούς σκοπούς, τους οποίους θα εξυπηρετούσε η υπό το εκτεθέν πρίσμα ευρύτερη έρευνα και κρίση των υποθέσεων, σε ενδεχόμενη αδυναμία περαιτέρω εφαρμογής της ΣΠ ΚΔ'/1968, είτε, πάντως, μεταθέτει την ουσιαστική λύση του ζητήματος που προέκυψε με την υπηρεσιακή κατάσταση των αιτούντων στο σχετικώς απώτερο μέλλον, επί βλάβη και των ιδίων αλλά και προ παντός του ουσιαστικού, κατά τα προειρημένα, συμφέροντος της δικαιοσύνης, το οποίο αξιώνει εντόνως να μην υφίσταται, σε κανένα χρονικό σημείο, καμία σκιά σε βάρος των εν ενεργεία δικαστικών λειτουργών και, σε περίπτωση που τυχόν παρουσιάζεται κάποια τέτοια σκιά, αυτή να εκκαθαρίζεται αμέσως.

Η «νομολογιακή στροφή» του ΣτΕ στις «δίκες των δικαστών» αντιμετωπίζεται από το καθεστώς με τη γνωστή μέθοδο της «θεσμικής αυθαιρεσίας». Το Ν.Δ. 228/2.7.1969 «Περί δικαιοδοσίας των δικαστηρίων» (ΕτΚ Α'126/2.7.1969), με αναδρομική ισχύ από 1^{ης} Ιουνίου 1969, ορίζει: «Αποφάσεις οιοδήποτε δικαστηρίου, εκδοθείσας επί αντικειμένου εξαιρεθέντος της δικαιοδοσίας αυτού, είναι ανυπόσταται και δεν εκτελούνται». Έχουν προηγηθεί «εντολή» του Υπουργού Δικαιοσύνης προς τον πρόεδρο και τον εισαγγελέα του ΑΠ να μη συνταχθεί καμία πράξη εμφανίσεως και αναλήψεως υπηρεσίας που να αφορά τους απολυθέντες και δικαιοθέντες ως άνω δικαστικούς λειτουργούς.³⁸

Απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος

Έχουν διατυπωθεί από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές των γεγονότων και άλλους επιφανείς μελετητές των ιστορικών αυτών δικών,³⁹ διάφορες απόψεις για την ερμηνεία της νομολογιακής στροφής του ΣτΕ στις «δίκες των δικαστών», εκ των οποίων οι κυριότερες είναι:

α) Η αλλαγή των νομικών δεδομένων, μετά την έκδοση του Ν.Δ. 192/29.5.1969, το οποίο προσδίδει πειθαρχική χροιά στις απολύσεις.

β) Η «συγκίνηση» που νιώθουν οι σύμβουλοι ακούγοντας τις αγορεύσεις όχι μόνο των συνηγόρων αλλά και κάποιων εκ των απολυθέντων ενώπιον του ακροατηρίου, ιδίως των νεότερων. Αξίζει να σημειωθεί ότι το καθεστώς απαγορεύει όχι μόνο το διορισμό των απολυμένων ως δικηγόρων, αλλά ακόμη και την έξοδό τους από τη χώρα μέσω της άρνησης χορήγησης διαβατηρίων. Η «συγκίνηση» αυτή εκφράζεται σε μερικές από τις ακυρωτικές αποφάσεις με τις εξής λέξεις: «κατά την κρίσιν του Δικαστηρίου, τούτου εκτιμήσαντος τα ήδη ενώπιον αυτού υπό του αιτούντος αναπτυχθέντα»,

γ) Η «επανεκτίμηση» της υποθέσεως των απολύσεων και η συνειδητοποίηση του «λάθους» εκ μέρους των δικαστών. Εν προκειμένω, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί ίσως και η διακοπή της

³⁸ Σύμφωνα με το αρθρ. 107 παρ. 4 του «Συντάγματος» 1968, αποτελεί υποχρέωση της Διοίκησης η συμμόρφωση προς τις ακυρωτικές αποφάσεις του ΣτΕ.

³⁹ Βλ. κυρίως Αγγελίδης, Γ. (1978), Φλώρος, Α. (1973), Πικραμένος (2002), όπ. παραπ.

διασκέψεως της 21^{ης} Ιουνίου 1969 από τον αντιπρόεδρο της κυβερνήσεως. Οι σύμβουλοι συνειδητοποιούν πλέον ότι έχουν να αντιμετωπίσουν ένα καθεστώς στυγνής βίας και αυθαιρεσίας, το οποίο δεν ορρωδεί προ ουδενός. Οι δικαστές αντιδρούν στις απειλητικές «εντολές» του Παττακού πράττοντας αντίθετα από τις «επιθυμίες» του καθεστώτος.

Από τη μελέτη του σχετικού υλικού, η γράφουσα καταλήγει σε δύο ακόμη ερμηνείες:

1. Στην Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, κατά τη διάσκεψη της υποθέσεως Αντωνίου Φλώρου, διατυπώνονται οι ως άνω μειοψηφίες, μεταξύ των οποίων και η άποψη υπέρ της ακυρώσεως της απολύσεως του αρεοπαγίτη, λόγω ελλείψεως της επιβαλλομένης προηγουμένης ακροάσεως (Γ. Αγγελίδης). Η συγκεκριμένη μειοψηφούσα άποψη καλλιεργείται στη σκέψη των συμβούλων, με αποτέλεσμα η Ολομέλεια του Δικαστηρίου –με την ίδια σχεδόν σύνθεση- να μεταστραφεί και να ακυρώσει τις απολύσεις των λοιπών είκοσι ενός αιτούντων δικαστικών λειτουργών, λίγους μήνες αργότερα. Κατά τη διάρκεια των διασκέψεων των υπό μελέτη υποθέσεων, διατυπώνονται και άλλες μειοψηφίες, δεδομένου ότι στις αιτήσεις των απολυμένων δικαστικών λειτουργών προβάλλονται αρκετοί λόγοι, οι οποίοι θα μπορούσαν να γίνουν δεκτοί με απολύτως ορθές αιτιολογίες. Το ΣτΕ ακυρώνει τις απολύσεις των είκοσι ενός για μία καθαρώς τυπική παράλειψη, η οποία θα ήταν ευχερώς θεραπεύσιμη στη συνέχεια από τη Διοίκηση, ώστε οι απολύσεις να υλοποιηθούν τελικώς μετά την τήρηση των νόμιμων τύπων. Το ΣτΕ, με τις συγκεκριμένες ακυρωτικές αποφάσεις, διασώζει το κύρος της Δικαστικής Εξουσίας της χώρας, παραμένοντας πιστό σε μία «παράδοση», που το θέλει να υιοθετεί ευπρόσωπες, συνήθως, νομικές λύσεις, οι οποίες όμως δεν έχουν τη δυνατότητα να κλονίσουν «ανώμαλα» καθεστώτα. Αυτό είναι απολύτως αναμενόμενο. Παγκοσμίως, καμία «επανάσταση» δεν ξεκίνησε από τις δικαστικές αίθουσες. Αλλά, ούτε η Δημοκρατία απαιτεί από τους δικαστές να διεκπεραιώνουν «επικίνδυνες αποστολές» που υπερβαίνουν τα καθήκοντά τους.

2. Η ενδεχόμενη δικαστική δικαίωση του Αντωνίου Φλώρου θα ήταν, χωρίς αμφιβολία, μία κορυφαία αντιστασιακή ενέργεια εκ μέρους των δικαστών του ΣτΕ, σε μία κρίσιμη χρονική συγκυρία, κατά την οποία το καθεστώς προσπαθεί να ανακτήσει την «αξιοπιστία» του στο εξωτερικό⁴⁰ και να εμπεδώσει, δια της βίας, την επιβολή του στο εσωτερικό. Ο Αντώνιος Φλώρος

⁴⁰ Στις 12.12.1969, η Ελλάδα αποχωρεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης καταγγέλλοντας τη Σύμβαση της Ρώμης, προκειμένου να προλάβει τη βέβαιη αποπομπή της από το Συμβούλιο της Ευρώπης την ίδια ημέρα με απόφαση της Επιτροπής των Υπουργών Εξωτερικών.

δεν είναι ο οποιοσδήποτε δικαστής της χώρας εκείνη την εποχή. Ο ίδιος γράφει στο από 27 Σεπτεμβρίου 1968 Υπόμνημά του ενώπιον του ΣτΕ: «... Ο κ. Παττακός εξήρε (αυτή η λέξις προσήκει) την ιδιάζουσαν εν τω Δικαστικώ Σώματι και τη κοινωνία θέσιν μου. Διότι είπεν ότι κατέστην «πόλος», «ίνδαλμα», «ότι είμαι πανάξιος», «ότι έχω επιτελείον όπερ είναι κατώτερον εμού», αλλ' ότι μερίς «μικρά μερίς» των Δικαστών, εκ «φθόνου» αντιτίθενται προς εμέ και διά τους λόγους τούτους ενδείκνυται όπως απομακρυνθώ της Υπηρεσίας!!....».⁴¹ Αξίζει να σημειωθεί, στο σημείο αυτό, ότι η αγόρευση του Αντωνίου Φλώρου ενώπιον του ακροατηρίου του ΣτΕ, την 1^η Μαρτίου 1969, χαρακτηρίζεται από τους ξένους ραδιοφωνικούς σταθμούς «ανηλεές μαστίγωμα της χούντας ... η πλέον οξεία επίθεση που έγινε από δημόσιο βήμα κατά του στρατιωτικού καθεστώτος... σταθμός στην ιστορία της αντιστάσεως κατά της Χούντας...».⁴² Υπό αυτές τις συνθήκες, ένας ρεαλιστικός γνώστης των δικαστικών πραγμάτων της χώρας δε θα ανέμενε ποτέ δικαστική δικαίωση του Αντωνίου Φλώρου.

3. Σε συνέχεια των προηγούμενων παρατηρήσεων, θα πρέπει να συνεκτιμηθούν και κάποια άλλα στοιχεία σε σχέση με τον Αντώνιο Φλώρο, τα οποία θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν την απορριπτική απόφαση στην υπόθεση της δικής του απόλυσης. Ο αρεοπαγίτης και πρόεδρος της «Ενώσεως Ελλήνων Δικαστών και Εισαγγελέων», κατά τη διάρκεια της πολυετούς σταδιοδρομίας του, δημιουργεί πράγματι «αντιπάθειες» στο δικαστικό χώρο με συγκεκριμένες ενέργειές του αλλά και λόγω της άτεγκτης στάσης του σε θέματα αρχών.⁴³ Ενδεικτικώς αναφέρονται οι προσπάθειές του αρεοπαγίτη για τη νομοθετική κατάργηση του «προβαδίσματος» του Συμβουλίου της Επικρατείας σε σχέση με τον Άρειο Πάγο⁴⁴ και η «κόντρα» του με την «ηγεσία» του Αρείου Πάγου κατά τη διάρκεια της κρίσης του 1962, η οποία καταλήγει στην πειθαρχική δίωξη του και την «αδρανοποίηση» της «Ενώσεως».⁴⁵

⁴¹ Φλώρος, Α. (1973), όπ. παραπ., σ.11.

⁴² Ο κ. Φλώρος για τη «Δίκη των Δικαστών», *Επίκαιρα*, τ.323, 10-16 Οκτωβρίου 1974.

⁴³ Γιαννόπουλος, Ε. (1962). Κριτική επί της υπ' αριθ. 3/1962 Αποφάσεως του κατά το άρθρον 111 του Συντάγματος Ανωτάτου Πειθαρχικού Συμβουλίου. *Νομικόν Βήμα*, σ. 1085-1087.

⁴⁴ Φλώρος, Α. (1967). *Μελέται Ιδιωτικού και Δημοσίου Δικαίου*, τ. Α', σ. 486, 507, 518.

⁴⁵ Ντάλλη, Θ. (2017), όπ. παραπ., υποσημ. 17.

Συμπερασματικές σκέψεις

Ένα καθεστώς βίας και αυθαιρεσίας, όπως είναι αυτό που εγκαθιδρύει η δικτατορία των συνταγματαρχών στις 21 Απριλίου 1967 στην Ελλάδα, αντίκειται εξ ορισμού σε κάθε δικαιοκρατικό περιοριστικό πλαίσιο. Η χούντα προσπαθεί να συγκαλύψει, με το μανδύα της νομιμοφάνειας, προειλημμένες αποφάσεις για την εξόντωση συγκεκριμένων «προγεγραμμένων» δικαστών και εισαγγελέων. Για το λόγο αυτό, το καθεστώς κατασκευάζει το «θεσμικό οικοδόμημα» της ΣΠ ΚΔ'/1968, δηλαδή μια επίφαση δικής του «νομιμότητας», η οποία καταλύει τις αρχές της διάκρισης των εξουσιών, της δικαστικής ανεξαρτησίας, της δικαστικής ισοβιότητας, του κράτους δικαίου, της ισότητας και της προηγούμενης ακρόασης πριν τη λήψη δυσμενούς μέτρου κατά των διοικουμένων. Όταν αυτή η «νομιμότητα» κλονίζεται, η δικτατορία σπεύδει να την ενισχύσει με τις «θεσμικές» ακροβασίες του άρθρου 132 παρ. 2 του «Συντάγματος» του 1968, του Ν.Δ. 192/1969 και του Ν.Δ. 228/2.7.1969, παραβιάζοντας τις ίδιες ή άλλες δικαιοπολιτικές αρχές και βασικούς κανόνες ερμηνείας και εφαρμογής των συνταγματικών διατάξεων. Όταν τα «θεσμικά» μέσα δεν αρκούν για να κάμψουν τις αντιστάσεις, το καθεστώς δε διστάζει να μετέλθει κάθε είδους «εξω-θεσμικών» μέσων, όπως πιέσεις για να εκβιάσει παραιτήσεις δικαστών, απειλές για να επιτύχει την έκδοση δικαστικών αποφάσεων με συγκεκριμένο περιεχόμενο, εκτοπίσεις σε τόπους εξορίας, επαγγελματική, ηθική και φυσική εξόντωση ανθρώπων.

Ο Ιταλός ιστορικός Carlo Ginszburg γράφει⁴⁶: *«Υπάρχουν σφάλματα καταστροφικά, σφάλματα χωρίς συνέπειες, σφάλματα γόνιμα. Στο δικαστικό περιβάλλον, ωστόσο, δεν υφίσταται αυτή η τελευταία δυνατότητα. Το δικαστικό σφάλμα, ακόμη κι αν ανακληθεί, μεταφράζεται πάντοτε σε μια καθαρή απώλεια για τη δικαιοσύνη»*. Η απορριπτική απόφαση στην υπόθεση του Αντωνίου Φλώρου συνιστά σαφέστατα μία καθαρή απώλεια για την Ελληνική Δικαιοσύνη και αποτελεί μία «σκοτεινή» σελίδα στην ιστορία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Είναι μία λανθασμένη απόφαση, η οποία δύσκολα μπορεί να δικαιολογηθεί με κριτήρια ορθής νομικής τεκμηρίωσης. Ωστόσο, όπως ο ίδιος ο αδικηθείς Αντώνιος Φλώρος γράφει: *«... η επανόρθωση σφάλματος δεν είναι πράξις διαβλητή... μία απόφασις δικαστική (πράξις πολυμελούς συλλογικού οργάνου), δεν είναι επίμεμπτος και διαβλητή εκ μόνου του λόγου της αντιθέσεώς της προς προηγηθείσαν, μάλιστα δε όταν η προηγηθείσα ήτο εσφαλμένη»*. Οι είκοσι μία ακυρωτικές

⁴⁶ Ginszburg, C. (2003). *Ο δικαστής και ο ιστορικός. Σκέψεις στο περιθώριο της δίκης Σόφρι*. Μτφρ. Χαρά Σαρλικιώτη, Επιμ. Ιουλία Πεντάζου. Αθήνα: Νεφέλη, σ. 126-127.

αποφάσεις αποτελούν δείγμα σοφής δικαστικής κρίσης υπό τις συνθήκες της εποχής. Η στάση που τήρησαν, μετά την έκδοση των αποφάσεων, ο πρόεδρος και ο αντιπρόεδρος του δικαστηρίου καθώς και οι σύμβουλοι που παραιτήθηκαν⁴⁷, διασώζουν πράγματι το κύρος του θεσμού κατά τη διάρκεια της δικτατορίας.

Σε τελική ανάλυση, τίθεται το εξής ερώτημα: «Ποιο είναι το καθήκον του δικαστή, όταν αυτός καλείται να δικάσει τις πράξεις ενός καθεστώτος βίας και αυθαιρεσίας;». Ο Αντώνιος Φλώρος *«διεκδικ[ώντας] σπιθαμήν προς σπιθαμήν το έδαφος της δικαστικής ανεξαρτησίας»* δίνει τη δική του απάντηση, απευθυνόμενος στους δικαστές του ΣτΕ, στην ιστορική του αγόρευση της 1^{ης} Μαρτίου 1969: *«... εφ' όσον ευρίσκεσθε εις τας θέσεις Σας, οφείτε να κρίνητε περί του κύρους των πράξεων κατά τον Νόμον και το Δίκαιον. Το ζήτημα των συνεπειών της αποφάσεώς σας, αν, δηλαδή, οι κατέχοντες την εξουσίαν θέλουσι συμμορφωθή ή ου, είναι έτερον ζήτημα, όπερ δεν ενδιαφέρει Υμάς...»*. Η γράφουσα προσυπογράφει, χωρίς άλλα σχόλια.

⁴⁷ Αξίζει να υπογραμμισθεί ιδιαίτέρως η στάση του Ν. Μπουρόπουλου, ο οποίος, μολονότι μειοψηφεί στις ακυρωτικές αποφάσεις (η δικαστική του κρίση είναι σεβαστή, εφόσον τεκμηριώνεται) εν τούτοις, δε διστάζει να παραιτηθεί, αρνούμενος μάλιστα την προσφορά της αντιπροεδρίας. Βλ. Αγγελίδης, Γ. (1978, σ. 55, 61, 64).

